

Nr 1/2020
Czasopismo naukowe
ISSN 2300-4673

Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warmińskiego-Mazurskiego
w Olsztynie

K

P

P

Kortowski
Przegląd
Prawniczy

KOMITET REDAKCYJNY
Redaktor naczelny – dr Magda Dziembowska
Zastępca redaktora naczelnego – dr Adrianna Szczechowicz
Członkowie redakcji – dr Dobrochna Ossowska-Salamonowicz,
mgr Karolina Rzeczkowska

RADA NAUKOWA
prof. zw. dr hab. Jerzy Kasprzak, dr hab. Mariola Lemonnier, prof. UWM,
dr hab. Wiesław Pływaczewski, prof. UWM, dr hab. Maria Szczepaniec, prof. UKSW,
dr Сергій Банак, dr hab. Сергій Гречанюк, dr Оксана Коваль, dr Norbert Malec,
prof. Josef Čentés, prof. Edward Burda, PhDr. Anna Schneiderová,
JUDr. Kamila Bubelová, Ph.D.

RECENZENCI
Lista recenzentów zostanie zamieszczona w ostatnim numerze danego roku

REDAKCJA WYDAWNICZA
mgr Joanna Daniluk

PROJEKT OKŁADKI
Zespół Komitetu Redakcyjnego

SKŁAD I ŁAMANIE
Marian Rutkiewicz

ADRES REDAKCJI
Wydział Prawa i Administracji UWM
10-725 Olsztyn, ul. Obitza 1, pok. 10

Wersją pierwotną (referencyjną) kwartalnika „Kortowski Przegląd Prawniczy”
jest wersja elektroniczna

ISSN 2300-4673

© Copyright by Wydawnictwo UWM • Olsztyn 2020

Wydawnictwo UWM
ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn
tel. 89 523 36 61, fax 89 523 34 38
www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/
e-mail: wydawca@uwm.edu.pl

Czasopismo on-line
Ark. wyd. 5,0; ark. druk. 4,5

Spis treści

MONIKA KRZYWKOWSKA, MACIEJ MIKOŁAJCZYK <i>Znaczenie przygotowania prawnego do małżeństwa w społeczności świeckiej i katolickiej</i>	5
ALEKSANDRA PARTYK <i>Czy wyrządzenie krzywdy dziecku oznacza naruszenie dóbr osobistych rodzica? Glosa do wyroku Sądu Okręgowego w Sieradzu z 27 czerwca 2019 roku w sprawie I C 76/19</i>	17
TOMASZ SMOLIŃSKI <i>Problematyka zatrudniania członków zarządu w polskim systemie prawnym</i>	27
MAGDALENA TYSKA <i>Zakaz łączenia funkcji członka rady nadzorczej i członka zarządu w spółkach kapitałowych i jego zastosowanie do fundacji – rozważania na gruncie prawa polskiego i niemieckiego</i>	41
RAFAŁ WÓJCICKI <i>Programy społeczne wspierające rodzinę</i>	55

Monika Krzywkowska

Szkoła Podstawowa Nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi

im. Polskich Olimpijczyków w Iławie

ORCID: 0000-0002-5071-3258

mkrzywkowska@wp.pl

Maciej Mikołajczyk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-0681-6695

miko264@wp.pl

Znaczenie przygotowania prawnego do małżeństwa w społeczności świeckiej i katolickiej

Jednym z obszarów współdziałania państwa, Kościoła oraz innych związków wyznaniowych jest odpowiednie przygotowanie do małżeństwa. Przepisy prawne nadają przygotowaniu sformalizowany kształt. Zmiany, które dokonują się we współczesnym świecie, wymagają, aby nie tylko rodzina, lecz także państwo i Kościół podjęły odpowiedzialność za odpowiednie przygotowanie młodych do małżeństwa. Bez wątplenia przygotowanie do małżeństwa musi być przeprowadzane w sposób bardziej integralny i zdecydowany.

Małżeństwo cywilne zawierane jest zgodnie z przepisami państwowego prawa małżeńskiego wobec kierownika urzędu stanu cywilnego lub konsula. W rozumieniu prawa cywilnego to legalny związek mężczyzny i kobiety, który ma charakter trwały i dobrowolny. Jest on zawierany w celu wspólnego pożycia, realizacji dobra małżonków, dobra założonej rodziny i jej celów społecznych. Z małżeństwem związane są określone prawa i obowiązki małżeńskie. Natomiast małżeństwo kanoniczne zawierane jest zgodnie z przepisami prawa kanonicznego wobec wspólnoty kościelnej. Według ustawodawcy kościelnego małżeństwo jest przymierzem, na mocy którego mężczyzna i kobieta tworzą pomiędzy sobą wspólnotę całego życia skierowaną na dobro małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa. Przyczyną sprawczą powstania małżeństwa jest świadoma i dobrowolna zgoda nupturientów, którzy posiadają zdolność prawną do dokonania tego aktu. Od 1998 roku w Polsce istnieje także możliwość zawarcia

małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej – zwane w odniesieniu do wiernych Kościoła katolickiego małżeństwem konkordatowym¹. Definicja legalna małżeństwa znajduje się jedynie w przepisach Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II² (kan. 1055 § 1), zaś ani przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³, ani też innych ustaw nie konstruują pojęcia małżeństwa. Unormowanie art. 18 Konstytucji RP z 1997 roku⁴, określające małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety, trudno uznać za definicję *sensu stricto*.

Wyrazem troski zarówno ustawodawcy państwowego, jak i kościelnego o przygotowanie do zawarcia małżeństwa oraz samą wspólnotę małżeńską i rodzinną są liczne normy prawne regulujące kwestię zawierania małżeństwa w Polsce. Wśród obowiązujących norm dotyczących małżeństwa cywilnego należy wymienić: Konstytucję, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawę Prawo o aktach stanu cywilnego⁵, konkordat zawarty między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, jak również ustawy indywidualne dotyczące związków wyznaniowych, które posiadają przepis, że małżeństwo zawarte w formie przewidzianej przez ich prawo wewnętrzne wywołuje skutki cywilne⁶. Z kolei wśród obowiązujących norm dotyczących małżeństwa kanonicznego na szczególne zainteresowanie zasługuje Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin⁷, instrukcje Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do małżeństwa⁸, jak również statuty synodalne dotyczące małżeństwa i rodziny⁹.

¹ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie 28 lipca 1993 roku (Dz.U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318 ze zm.).

² Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983 roku, AAS 75 II (1983) 1–317; Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

³ Ustawa z 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2086).

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁵ Ustawa z 28 listopada 2014 roku – Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2224).

⁶ Np. ustawa z 4 lipca 1991 roku o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. Nr 66, poz. 287); ustawa z 13 maja 1994 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 324); ustawa z 13 maja 1994 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 323); ustawa z 30 czerwca 1995 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 479).

⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, 1 maja 2003 roku, Warszawa.

⁸ Np. konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego*, 22 października 1998 roku, „Biuletyn Katolickiej Agencji Informacyjnej” 1998, nr 46, s. 15–17.

⁹ Np. *II Polski Synod Plenarny (1991–1999). Dokumenty*, Poznań 2001; *II Synod Częstochowski*, Częstochowa 1987; *II Synod Diecezji Lubelskiej 1977–1985*, Lublin 1988; *II Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje*, Sandomierz 1999; *II Synod Włocławski 1985–1991*, Włocławek 1994; *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej 1998–2003*, Warszawa 2003; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej 1981–1986*, Tarnów 1986.

Dokumenty kościelne wielokrotnie postulują do władz państwowych o uznanie fundamentalnej wartości małżeństwa i rodziny dla prawidłowego rozwoju życia społecznego w kraju oraz o prowadzenie właściwej polityki pro-dzicznej, aby młodzi ludzie z chęcią chcieli zawierać legalne (uznane przez prawo polskie i kanoniczne) małżeństwa. Współcześnie pojawia się wiele alternatywnych form życia małżeńskiego i rodzinnego: małżeństwa powtórne, rodziny samotnych matek lub ojców, związki kohabitacyjne, związki homoseksualne, single¹⁰.

Państwo i Kościół posiadają prawo wychowawcze wobec swych obywateli i wiernych z tytułu dobra wspólnego. Prawo to ma charakter społeczny, dlatego polega na obowiązku pomocy małżonkom i rodzicom¹¹. Małżeństwo nie jest wydarzeniem dotyczącym jedynie tego, kto je zawiera, lecz z natury jest wydarzeniem społecznym, angażującym małżonków także wobec społeczeństwa i wspólnoty parafialnej. Bez wątplenia małżeństwo jest powszechną rzeczywistością ludzkiej egzystencji. Destrukcja dotychczasowego systemu wartości powoduje konieczność, by rodzina, społeczeństwo oraz Kościół podjęły trud gruntownego przygotowania młodych do życia małżeńskiego, a także rodzinnego. Dobre przygotowanie do życia małżeńskiego daje narzeczonym mocną postawę i znacznie większe możliwości do pokonywania różnego rodzaju problemów. Odpowiednie przygotowanie wymaga, aby kandydaci stający przed zawarciem małżeństwa zdawali sobie sprawę z wagi instytucji małżeństwa i poznali wynikające z niego swoje obowiązki i prawa¹². Dane statystyczne świadczą jednak o tym, że obserwuje się stały spadek liczby zawieranych małżeństw oraz wzrost liczby rozwodów¹³.

Wartość przygotowania nupturientów do małżeństwa dla społeczności świeckiej

Małżeństwo jest instytucją trwałą wobec społeczeństwa, zawsze posiada charakter publiczny i nigdy nie jest sprawą prywatną osoby. Polska, aby pokazać, że również interesuje się problem opieki nad małżeństwem i rodziną nie mniej niż inne państwa zapisała to w Konstytucji, podstawowym akcie ustawodawczym. Z mocy prawa szkoła ma być miejscem przekazywania wiedzy o ludzkiej płciowości, prokreacji, małżeństwie i rodzinie. Ma również przy-

¹⁰ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002, s. 84–85.

¹¹ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2001, s. 105.

¹² W. Góralski, *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1995, s. 33.

¹³ Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, *Małżeństwa oraz dzietność w Polsce* (oprac. styczeń 2016 roku): „Od kilkunastu lat notuje się ok. 65 tys. rozwodów rocznie. W 2013 r. orzeczono ich około 66 tys. (tj. o 24 tys. więcej niż w 1990 r.); współczynnik rozwodów wyniósł 1,7‰ (w 1990 r. wyniósł 1,1‰)”.

gotować do pełnienia przyszłych ról małżeńskich i rodzicielskich¹⁴. Kościół w Polsce nie jest przeciwny prowadzeniu w szkole zajęć edukacyjnych w zakresie wychowania do życia w rodzinie, ale domaga się by cele, zadania i treści nauczania były zgodne z sumieniem dzieci oraz ich rodziców. Biskupi polscy w czasie gorących dyskusji na ten temat napisali w słowie pasterskim: „Z życzliwością przyjmujemy pomoc szkoły. Ale tylko pomoc”¹⁵. Papieska Rada ds. Rodziny poleca rodzicom uważne śledzenie każdej formy wychowania seksualnego udzielanego ich dzieciom poza domem¹⁶. W razie niezgodności proponowanych treści i metod nauczania z wyznawaną przez nich wiarą zachęca, aby wycofać dzieci z takich zajęć¹⁷. Taka decyzja – dodaje Papieska Rada ds. Rodziny – nie może jednak być powodem do dyskryminacji dzieci¹⁸. Niewątpliwie pomoc ta ma być czynnością subsydiarną, o czym wskazuje użyte sformułowanie: „oświecić i natchnąć otuchą chrześcijan i wszystkich ludzi, którzy usiłują ochraniać i wspierać wrodzoną godność stanu małżeńskiego i jego niezwykłą wartość sakramentalną”¹⁹.

Stolica Apostolska w czasie pontyfikatu Jana Pawła II wielokrotnie zabierała głos w sprawie wychowania do życia w rodzinie, wyrażając krytyczną opinię wobec głosów, które występują przeciwko podstawowej wartości, jaką dla człowieka jest małżeństwo i rodzina²⁰. Dojrzała miłość przygotowuje do życia w społeczeństwie, które w swoim aspekcie wymaga umiejętności współżycia, rozumnego kontaktu z innymi, rezygnowania z pewnych swoich uprawnień.

W Polsce konstytucyjne określenie wzajemnych relacji organów i instytucji państwowych oraz kościelnych dopełnia art. 11 konkordatu polskiego z 1993 roku, gdzie wpisana została zasada współdziałania na rzecz dobra małżeństwa i rodziny. Troska o te dobra motywuje je do szukania bardziej skutecznych sposobów postępowania. Warunkiem współpracy jest porozumienie zainteresowanych podmiotów odnośnie do płaszczyzny współdziałania. Podejmując współpracę, zarówno państwo, jak i Kościół katolicki zachowują swoją niez-

¹⁴ W preambule ustawy z 7 września 1991 roku o systemie oświaty (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1481) czytamy: „(...) Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych (...)”.

¹⁵ Słowo pasterskie biskupów polskich wzywające do odpowiedzialnej troski o przygotowanie dzieci i młodzieży do miłości, małżeństwa i rodzicielstwa z 1997 r., [w:] *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000*, cz. 2, Marki 2003, s. 2018–2023.

¹⁶ Papieska Rada ds. Rodziny, *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie*, 8 grudnia 1995 roku, [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 2, oprac. K. Lubowicki, Kraków 1999, nr 41 i 56.

¹⁷ *Ibidem*, nr 64.

¹⁸ *Ibidem*, nr 117.

¹⁹ Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska Gaudium et spes*, n. 47, AAS (1966) 1966–1074.

²⁰ J. Krzywkowska, M. Kubala, *Stolica Apostolska i prawo kanoniczne w obronie rodziny i jej praw*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2016, nr 7, s. 137–157.

leżność działając na zasadach partnerstwa²¹. Dobro rodziny jest elementem dobra wspólnego, o którym mowa w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP. Pierwszą płaszczyzną, w której powinna uwidaczniać się współpraca Kościoła i państwa, powinna być ochrona życia ludzkiego, troska o życie rodzin oraz troska o prawidłowe wychowanie dzieci i młodzieży²². W interesie tych dwóch autonomicznych podmiotów znajduje się troska o to, aby rodzina powstająca na fundamencie małżeństwa, mogła w jak najlepszy sposób wypełniać powierzone jej funkcje. Obowiązki ochronne państwa względem dziecka i rodziny można wyprowadzić także z treści art. 47 Konstytucji RP, gwarantujące każdemu prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym oraz art. 48, który gwarantuje rodzicom prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Ponadto z przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, kierownik urzędu stanu cywilnego, od momentu kiedy ma styczność z nupturientami, zobowiązany jest dokonać stosownego pouczenia osób zamierzających wstąpić w związek małżeński. Innymi słowy to właśnie kierownik urzędu stanu cywilnego bądź wójt, burmistrz czy prezydent miasta muszą przedstawić powagę i doniosłość zawieranego związku małżeńskiego, wspomnieć o przepisach regulujących prawa i obowiązki małżonków, a także ukazać przepisy odnoszące się do regulacji nazwiska małżonków i nazwiska ich dzieci, co wynika *expressis verbis* z treści art. 3 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej k.r.o.)²³. Na gruncie przepisów prawa polskiego nie zostały przewidziane jakiegokolwiek doniosłe przygotowania do zawarcia małżeństwa tak jak ma to miejsce na gruncie prawa kanonicznego. Można nawet zauważyć, że ustawodawca dla społeczności świeckiej nie przewiduje takiego zaangażowania, jakie ma miejsce w praktyce przygotowania nupturientów do sakramentu małżeństwa (brak zapowiedzi przedślubnych w urzędzie stanu cywilnego). Słusznie przedstawia Anna Tunia, że na gruncie obowiązujących przepisów prawa państwowego dopuszczalny jest pogląd, że w przypadku małżeństwa konkordatowego mamy do czynienia z dwoma skutkami tego samego małżeństwa, a nie z dwoma małżeństwami²⁴. Prawo rodzinne interesuje się przede wszystkim skutkami małżeństwa, a nie okolicznościami przygotowania do jego zawarcia.

²¹ J. Krukowski, *Podstawy współdziałania Kościoła i państwa*, „Kościół i Prawo” 1992, t. 8, s. 19–32; idem, *Podstawy współdziałania między Kościołem i państwem na rzecz małżeństwa i rodziny Wprowadzenie do problematyki*, [w:] *Współdziałanie Kościoła i Państwa na rzecz małżeństwa i rodziny. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Diecezję Łomżyńską, Łomża 6–7 września 2004*, (red.) J. Krukowski, T. Śliwowski, Łomża 2005, s. 13–32.

²² Konkordat, art. 11; ustawa z 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, art. 16 (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1153).

²³ Ustawa z 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2019 r., poz. 2086 t.j.).

²⁴ A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007, s. 526.

Polski system edukacji jest bogaty w prezentowane treści o małżeństwie w znacznej mierze dzięki nauczaniu religii w szkołach. Można nawet wskazać, że ustawodawca przyjął, że nauczanie dzieci i młodzieży w placówkach oświatowych jest wypełnieniem obowiązku w zakresie przygotowania młodego pokolenia do teoretycznej wiedzy o małżeństwie. Społeczność świecka jest ciągle za mało edukowana na temat małżeństwa²⁵. Nie ulega wątpliwości, że przygotowaniem dzieci i młodzieży do małżeństwa (poza rodziną generacyjną) zajmuje się szkoła. Według Elżbiety Sujak jakiegokolwiek narzucanie przez instytucje państwowe zadań związanych z biernym uczestnictwem w przygotowaniach do zawarcia związku małżeńskiego jest skazane na niepowodzenie. Wraz z przygotowaniem do małżeństwa należy prezentować tę instytucję jako „swoistą modę”, coś atrakcyjnego szczególnie dla młodych ludzi, co z pewnością przyczyniłoby się do efektywnego przygotowania młodych do wspólnego życia²⁶. Z pewnością jeżeli rodzina nie będzie cieszyć się przychylnością prawa, to ten model w dzisiejszych czasach może całkowicie zawieść. Licznie tworzone związki kohabitacyjne będą dużo bardziej atrakcyjne aniżeli małżeństwo. Niemniej nie można poprzestać jedynie na tym, co jest, lecz należy z biegiem czasu skuteczniej oddziaływać na młode pokolenie, które musi poznać prawidłowy model funkcjonowania rodziny jako najmniejszego gospodarstwa.

Wartość przygotowania nupturientów do małżeństwa dla społeczności katolickiej

Kościół katolicki od wieków przejawia dużą troskę o przyszłych małżonków, gdyż zawarcie małżeństwa jest niezwykle ważnym wydarzeniem w życiu chrześcijanina i wspólnoty lokalnej. Obowiązek Kościoła właściwego przygotowania do zawarcia małżeństwa jest konsekwencją sumiennego przekazywania wiedzy koniecznej o istocie małżeństwa oraz konsekwencją wymagania od nupturientów właściwego rozumienia przymiotów, celów, obowiązków wynikających z zawarcia małżeństwa kanonicznego. Wyrazem tej troski są wymogi, jakie stawia Kościół w celu zabezpieczenia ważności i godziwości sakramentu małżeństwa. Pasterska troska rozpoczyna się na długo przed zawarciem małżeństwa, a po ślubie towarzyszy małżonkom i rodzicom w wypełnianiu podjętych przez nich obowiązków i zadań. Jak słusznie zauważa Janusz Gręźlikowski, jest coraz mniej rodzin, które same potrafią zatroszczyć się o przygotowanie

²⁵ P. Poniatowski, *Przygotowanie narzeczonych do małżeństwa. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*, [w:] *Problemy dorosłych ludzi. Formacja chrześcijańska dorosłych a codzienne trudności życia*, (red.) D. Kurzydło, Warszawa 2014, s. 21–27.

²⁶ E. Sujak, *Przygotowanie do małżeństwa*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach*, (red.) B. Czech, Katowice 1996, s. 83–86.

młodych do podjęcia odpowiedzialności za własną przyszłość²⁷. Wierni – żyjąc w świecie zachwianych wartości – powinni otrzymać od Kościoła jasny i pełny obraz oraz wiedzę na temat małżeństwa sakramentalnego. W tym celu niezbędne jest przygotowanie młodych do zawarcia małżeństwa i życia rodzinnego²⁸. Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie to ważne zadanie Kościoła i jego pilna potrzeba duszpasterska²⁹. Poważne konsekwencje moralne i religijne osłabiają wierność małżeńską, pojawia się akceptacja zdrady małżeńskiej. Dla katolika małżeństwo powinno być podstawą rodziny. Ze względu na utratę tożsamości małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej, osłabienie rozumienia znaczenia narzeczeństwa, przygotowanie do małżeństwa jawi się dzisiaj jako nagląca konieczność. Przygotowanie powinno być pomocą ukierunkowaną zawsze na to, aby to sami przyszli małżonkowie utożsamiali się z wartościami małżeństwa³⁰.

Nie ulega wątpliwości, że fundamentalną rolę w przygotowaniu do małżeństwa odgrywać powinna przede wszystkim rodzina, która ma wychowywać do miłości i czystości. Współcześni narzeczeni potrzebują wsparcia ze strony środowiska chrześcijańskiego. Małżeństwo jest relacją najważniejszą, tworzącą podstawę całej rodziny³¹. To właśnie na tej płaszczyźnie młode pokolenie winno wynieść przynajmniej teoretyczną wiedzę na temat małżeństwa i jego skutków. Obecnie zauważalny kryzys autorytetów jest oczywiście znaczącym utrudnieniem. Maria Ryś zauważa, że małżonkowie za istotną wartość uważają rozwój i troskę o związek. Dojrzałość osobowości sprawia, że małżonkowie mają poczucie zaspokojenia najważniejszych potrzeb – akceptacji, miłości, bezpieczeństwa³².

Kościół katolicki w Polsce pełni znaczące zadania w życiu społecznym, które realizowane są nie tylko w sferze religijnej i duchowej, ale także podejmuje działania wspierające prawidłowy rozwój rodzin. Dzięki istniejącym przy parafiach stowarzyszeniom i ruchom katolickim młodzi ludzie mogą wzajemnie się poznawać i wymieniać poglądy. Ważnym celem współdziałania instytucji kościelnych i państwowych jest wzrost społecznej świadomości roli trwałego małżeństwa jako podstawy silnej i aktywnej rodziny. Cel ten realizowany

²⁷ J. Gręźlikowski, *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa kościelnego dziś – sugestie i postulaty*, [w:] *Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa*, (red.) A. Pryba, Kazimierz Biskupi 2006, s. 59–60.

²⁸ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, 22 listopada 1981 roku, nr 66, AAS 74 (1982) 81–191.

²⁹ K. Dullak, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa w ujęciu pokodeksowego ustawodawstwa synodalnego w Polsce do 2001 roku*, „Prawo Kanoniczne” 2005, t. 47, nr 1–2, s. 61–76.

³⁰ A. Sarmiento, *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, Kraków 2002, s. 194.

³¹ M. Braun-Gałkowska, *Psychoprophylaktyka życia rodzinnego*, „Niezależny Kwartalnik Naukowy. Małżeństwo i Rodzina” 2002, nr 2, s. 11–17.

³² M. Ryś, *Systemy rodzinne. Metody badań struktury rodziny pochodzenia i rodziny własnej*, Warszawa 2001, s. 14.

jest zwłaszcza w poradniach rodzinnych działających przy parafiach, gdzie – oprócz rozmów z narzeczonymi – celem właściwego przygotowania ich do małżeństwa jest prowadzone poradnictwo w zakresie odpowiedzialnego rodzicielstwa. Organizowane są konferencje dla narzeczonych, aby w przyszłości jako małżonkowie potrafili pokonywać konflikty i nie traktowali rozwodu jako jedynej drogi wyjścia z kryzysu. Z kolei rekolekcje dla narzeczonych i małżeństw mają uświadomić, jak prawidłowo wypełniać obowiązki małżeńskie i rodzinne. W kuriach diecezjalnych istnieje referat bądź wydział duszpasterstwa rodzin, który m.in. prowadzi szkolenia przygotowujące tzw. doradców rodzin. Kościół posiada również własną prasę, przez którą przekazuje właściwy obraz małżeństwa i rodziny.

Podsumowanie

W Polsce małżeństwo oparte jest na odrębności płciowej mężczyzny i kobiety. Przepisy krajowe nie legalizują związków osób tej samej płci. W dwóch porządkach prawnych – państwowym i kościelnym – instytucja małżeństwa przybiera różne rozumienie. Chociaż w wielu aspektach widać podobieństwa (monogamiczność, równouprawnienie małżonków), to nie brakuje różnic (trwałość, nierozzerwalność, świeckość, sakramentalność).

W obecnym stanie prawnym małżeństwo cywilne może zostać zawarte w dwóch formach: cywilnej lub wyznaniowej. Forma cywilna polega na zawarciu małżeństwa wobec kierownika urzędu stanu cywilnego (art. 1 § 1 k.r.o.) lub wobec konsula (art. 1 § 4 k.r.o.), natomiast forma wyznaniowa – wobec duchownego uprawnionego kościoła lub innego związku wyznaniowego (art. 1 § 2–3 k.r.o.). Do 1998 roku katolicy nupturieni w Polsce zawierali najpierw małżeństwo cywilne w urzędzie stanu cywilnego, a następnie małżeństwo kanoniczne w kościele. Po wejściu w życie konkordatu istnieje możliwość wypowiedzenia słów przysięgi małżeńskiej przed osobą duchowną i po spełnieniu wymagań stawianych przez prawo, oprócz skutków kanonicznych, przysięga ta wywiera też skutki cywilne. Stworzenie procedur umożliwiających zawarcie małżeństwa o podwójnych skutkach: wyznaniowych (kanonicznych) i cywilnych należy traktować jako powrót do normalności³³.

Wyrazem troski zarówno ustawodawcy państwowego, jak i kościelnego o przygotowanie do zawarcia małżeństwa oraz samą wspólnotę małżeńską i rodzinną są liczne normy prawne regulujące kwestię zawierania małżeństwa w Polsce. Ustrojodawca zaliczył małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny oraz rodzinę do najważniejszych wartości znajdujących się pod ochroną i opieką państwa polskiego (art. 18 Konstytucji RP). Ponadto ochrona rodziny i małżeństwa posiada status zasady prawa rodzinnego. Znaczna rola małżeń-

³³ A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 159–160.

stwa i rodziny w tworzeniu całokształtu życia społeczno-kulturalnego, gospodarczego i politycznego powoduje duże zainteresowanie tymi instytucjami ze strony instytucji państwowych, samorządowych, oświatowych, organizacji politycznych i organizacji pozarządowych. Wszystkie one na swój sposób próbują wpływać na rodziny, nie zawsze mając na celu ich dobro.

Z uwagi na silny związek większości rodzin z Kościołem, prawo kanoniczne ma ogromne znaczenie w kształtowaniu postaw życiowych małżonków i przyszłych małżonków. Prawodawca kodeksowy, Konferencja Episkopatu Polski oraz synody diecezjalne, wydając przepisy prawne dotyczące przygotowania do zawarcia małżeństwa, pragną pomóc ludziom decydującym się na zawarcie małżeństwa sakramentalnego właściwie się do niego przygotować. Z pewnością same przepisy nie zagwarantują powstania udanych wspólnot małżeńskich i rodzinnych, ale ich skuteczne i rzetelne wprowadzanie w życie będzie podstawą w dążeniu do tego. Zapisy prawa powszechnego stały się podstawą do uszczegółowienia prawa małżeńskiego w wymiarze lokalnym. Ważne jest rzeczywiste i konsekwentne wprowadzanie w życie norm prawa Kościoła powszechnego, jak i partykularnego w Polsce.

Obecna sytuacja rodziny to istotny i motywujący powód do przekazywania pełnej wiedzy o istocie małżeństwa. Jest to tym bardziej aktualne, gdyż środowiska reprezentujące prądy laickiej wizji świata podważają wartość małżeństwa i rodziny jako instytucji będących podstawową komórką życia społecznego. Istnieje korelacja pomiędzy tym, co nazywamy przygotowaniem do małżeństwa a liczbą spraw małżeńskich trafiających na wokandy sądów państwowych i kościelnych. Dobre przygotowanie nupturientów w aspekcie intelektualnym, moralnym i duchowym stanowi istotny przyczynek do szczęśliwego życia rodzinnego. Niestety, współczesna kultura powoduje, że miłość małżeńska przeżywana jest w sposób egoistyczny. Zanika świadomość naturalnego i religijnego sensu zaślubin, co powoduje wzmocnienie kręgów, w których kwestionuje się wartość i przydatność instytucji małżeństwa.

Liczba osób i instytucji zaangażowanych w przygotowanie do małżeństwa wydłuża się. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu wystarczyły wzorce wynoszone z domu rodzinnego. Wzór matki i ojca stanowił przykład małżeństwa i rozwiązywania rodzinnych problemów. Większość dzieci rodziła się w małżeństwach, a nie – jak obecnie – w związkach pozamałżeńskich. Dziś konieczne jest aktywne wsparcie ze strony lokalnych instytucji i placówek, Kościoła, organizacji pozarządowych i innych podmiotów mających w kręgu swojego oddziaływania przygotowanie do zawarcia małżeństwa i życia w rodzinie. Nie można także pominąć odpowiedzialności państwa, które ma za zadanie dbać o małżeństwo i rodzinę przez odpowiednie ustawodawstwo. Przygotowanie młodych ludzi do małżeństwa przez instytucje kościelne i świeckie przebiega niezależnie, choć wciąż brakuje współpracy w normowaniu kwestii dotyczących przygotowania do małżeństwa.

Konferencja Episkopatu Polski zauważa, że wspólna troska szkoły, instytucji wychowawczych oraz Kościoła nie zawsze są ze sobą zgodne, ponieważ opierają się na różnych założeniach. Placówki oświatowe dość mocno ograniczają się do prezentowania treści związanych z przygotowaniem do małżeństwa jedynie na podstawie ukazanych przesłanek antropologicznych. Natomiast wizja Kościoła w tej materii polega przede wszystkim na rozwoju osobowościowym i realizacji powołania małżeńskiego³⁴. Współpraca nauczycieli, rodziców, duszpasterzy powinna być systematyczna, stała i prowadzona konsekwentnie.

Bibliografia

Źródła prawa polskiego

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie 28 lipca 1993 roku (Dz.U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318 ze zm.).
- Ustawa z 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2086).
- Ustawa z 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1153).
- Ustawa z 4 lipca 1991 roku o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. Nr 66, poz. 287).
- Ustawa z 7 września 1991 roku o systemie oświaty (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1481).
- Ustawa z 13 maja 1994 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 324).
- Ustawa z 13 maja 1994 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 73, poz. 323).
- Ustawa z 30 czerwca 1995 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 97, poz. 479).
- Ustawa z 28 listopada 2014 roku – Prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2224).
- Główny Urząd Statystyczny. Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, *Małżeństwa oraz dzietność w Polsce*, oprac. styczeń 2016 roku.

Źródła prawa kanonicznego

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25 stycznia 1983 roku, AAS 75 II (1983) 1–317. Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- II Polski Synod Plenarny (1991–1999). Dokumenty*, Poznań 2001.
- II Synod Częstochowski*, Częstochowa 1987.

³⁴ *Komunikat Episkopatu o wychowaniu do życia w rodzinie*, [w:] *Listy Pastorskie Episkopatu Polski 1946–1974*, Paryż 1975, s. 373.

- II Synod Diecezji Lubelskiej 1977–1985, Lublin 1988.
- II Synod Diecezji Sandomierskiej. *Dekrety i Instrukcje*, Sandomierz 1999.
- II Synod Włocławski 1985–1991, Włocławek 1994.
- IV Synod Archidiecezji Warszawskiej 1998–2003, Warszawa 2003.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej 1981–1986, Tarnów 1986.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, 22 listopada 1981 roku, AAS 74 (1982) 81–191.
- Komunikat Episkopatu o wychowaniu do życia w rodzinie, [w:] *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1946–1974*, Paris 1975.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, 1 maja 2003 roku, Warszawa.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja dla duszpasterzy dotycząca małżeństwa konkordatowego*, 22 października 1998 roku, „Biuletyn Katolickiej Agencji Informacyjnej” 1998, nr 46.
- Papieska Rada ds. Rodziny, *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie*, 8 grudnia 1995 roku, [w:] *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. 2, oprac. K. Lubowicki, Kraków 1999.
- Słowo pasterskie biskupów polskich wzywające do odpowiedzialnej troski o przygotowanie dzieci i młodzieży do miłości, małżeństwa i rodzicielstwa z 1997 r., [w:] *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000*, cz. 2, Marki 2003.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska „Gaudium et spes” o Kościele w świecie współczesnym*, 7 grudnia 1965 roku, AAS 58 (1966) 1025–1115; przekład polski, [w:] *Sobór Watykański II, Konstytucje Dekrety Deklaracje*, Poznań 2002, s. 526–606.

Literatura

- Braun-Gałkowska M., *Psychoprofilaktyka życia rodzinnego*, „Niezależny Kwartalnik Naukowy Małżeństwo i Rodzina” 2002, nr 2.
- Dullak K., *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa w ujęciu kodeksowego ustawodawstwa synodalnego w Polsce do 2001 roku*, „Prawo Kanoniczne” 2005, t. 47, nr 1–2.
- Góralski W., *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1995.
- Gręźlikowski J., *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa kościelnego dziś – sugestie i postulaty*, [w:] *Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa*, (red.) A. Pryba, Wydział Teologii UAM, Kazimierz Biskupi 2006.
- Krukowski J., *Podstawy współdziałania Kościoła i państwa*, „Kościół i Prawo” 1992, t. 8.
- Krukowski J., *Podstawy współdziałania między Kościołem i państwem na rzecz małżeństwa i rodziny Wprowadzenie do problematyki*, [w:] *Współdziałanie Kościoła i Państwa na rzecz małżeństwa i rodziny. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Wydział Nauk Prawnych TN KUL i Diecezję Łomżyńską, Łomża 6–7 września 2004*, (red.) J. Krukowski, T. Śliwowski, Łomża 2005.
- Krzywkowska J., Kubala M., *Stolica Apostolska i prawo kanoniczne w obronie rodziny i jej praw*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne” 2016, nr 7.

- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wyd. Salezjańskie, Warszawa 2001.
- Mezglewski A., Misztal H., Stanisław P., *Prawo wyznaniowe*, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Mezglewski A., Tunia A., *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, C.H. Beck, Warszawa 2007.
- Ryś M., *Systemy rodzinne. Metody badań struktury rodziny pochodzenia i rodziny własnej*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 2001.
- Sarmiento A., *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, Wyd. „M”, Kraków 2002.
- Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Nomos, Kraków 2002.
- Sujak E., *Przygotowanie do małżeństwa*, [w:] *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach*, (red.) B. Czech, Inst. Wymiaru Sprawiedliwości, Katowice 1996.

The importance of legal preparation for marriage in a secular and Catholic community

Current situation of a family is an important and very motivating reason for conveying full knowledge about the essence of marriage. This is even more relevant now, when the communities representing the currents of a secular vision of the world undermine the value of marriage and family as institutions that are the basic cells of social life. The expression of concern of both, the state legislature and the church legislator for legal preparation for entering into marriage and for the marriage and family community itself, are numerous legal norms regulating the issue of getting married in Poland, e.g. the Constitution of the Republic of Poland, the Concordat, the Family and Guardianship Code, Civil Registry Act, as well as individual laws regarding religious associations which have the provision that a marriage contracted in the form prescribed by their internal law causes civil effects. This article emphasizes the importance of careful legal preparation for marriage and family life, especially in these days, when young people do not respect core values.

Keywords: preparation for marriage, prospective spouse, church marriage, civil marriage, concordat marriage.

Aleksandra Partyk

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ORCID: 0000-0003-3196-6601

apartyk@afm.edu.pl

Czy wyrządzenie krzywdy dziecku oznacza naruszenie dóbr osobistych rodzica? Glosa do wyroku Sądu Okręgowego w Sieradzu z 27 czerwca 2019 roku w sprawie I C 76/19

Czy wysłuchanie dziecka przez sędziego w oparciu o przepisy Kodeksu postępowania cywilnego może naruszać dobra osobiste jego rodzica? Takie zagadnienie analizował Sąd Okręgowy w Sieradzu w wyroku z 13 czerwca 2019 roku w sprawie I C 76/19¹. Sąd ten, jako sąd pierwszej instancji, stanął na stanowisku, że wysłuchanie małoletniego dziecka nie stanowiło naruszenia dóbr osobistych jego ojca. Jak wynika z metryki orzeczenia, wyrok sądu uprawomocnił się².

Stan faktyczny sprawy

A.S. skierował do sądu rejonowego pozew o naruszenie dóbr osobistych przeciwko pozwanej K.P. (sędzi). Powód żądał zasądzenia od pozwanej na swoją rzecz kwoty 500 zł oraz złożenie przez pozwaną powodowi i jego dziecku przeprosin w formie pisemnej. W toku postępowania to ostatnie żądanie zostało skutecznie cofnięte przez powoda. Powód wskazał, że pozwana sędzia naruszyła jego dobra osobiste w postaci godności, gdyż naruszyła dobro osobiste jego małoletniej córki, godząc w jej psychikę. Powód podnosił, że do naruszenia dóbr osobistych doszło w toku wysłuchania dziecka, które zostało przeprowadzone dla celów postępowania o rozwód. Zdaniem powoda wysłu-

¹ Wyroku Sądu Okręgowego w Sieradzu z 27 czerwca 2019 roku, sygn. akt I C 76/19, LEX nr 2716466.

² [http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/\\$N/15252000000503_I_C_000076_2019_Uz_2019-06-27_001](http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/$N/15252000000503_I_C_000076_2019_Uz_2019-06-27_001) (dostęp: 18.12.2019).

chanie było zbyt długie, a pozwana miała użyć słów „nie będzie używać Policji”. Pozwana domagała się oddalenia powództwa.

Sąd Okręgowy w Sieradzu ustalił, że pozwana jest sędzią, która przewodniczyła sprawie o rozwód powoda i jego żony. W toku tego postępowania prowadzone było wysłuchanie dziecka stron. Wniosek dowodowy w tym przedmiocie zgłosił powód (istotne jest też to, że stosowne żądanie powód ponawiał). Ojciec małoletniej domagał się, aby wysłuchanie dziecka odbywało się nie w gabinecie sędziego, ale w tzw. niebieskim pokoju i by istniała możliwość nagrania jego przebiegu. Żądanie powoda zostało uwzględnione. Do wysłuchania dziecka doszło w maju 2017 roku. Rozmowa sędziego i dziecka została nagrana i trwała ok. 42 minut. W wysłuchaniu brał udział psycholog. Wysłuchanie dotyczyło kontaktów małoletniej z rodzicami. Sędzia wyjaśniła dziecku m.in., że spotkanie rodziców i dzieci są dobrowolne i małoletnia nie będzie do nich zmuszana przez asystę Policji. Pozwana chciała ustalić, z jakich przyczyn małoletnia nie chce kontaktować się z matką. Zapewniła wysłuchiwaną dziewczynkę, że może pisemnie lub osobiście informować ją o tym, że zmieniła zdanie w sprawie kontaktów z matką. Z ustaleń sądu wynikało, że po wysłuchaniu małoletnia płakała, była roztrzęsiona. Jej ojciec złożył do sądu pismo, w których zarzucał, że wysłuchanie dziecka było prowadzone nieprawidłowo. Na skutek powyższego pozwana udzielała stosownych wyjaśnień swoim przełożonym.

W tym miejscu warto przypomnieć, że – jak wynika z art. 216(1) § 1 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej k.p.c.) – sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniej wysłucha dziecka, jeżeli pozwala na to jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości. Wysłuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych. Jednocześnie na mocy art. 216(1) § 2 k.p.c. sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia. Wysłuchanie ma istotne znaczenie dla kierunku rozstrzygnięć sądu w sprawie, która bezpośrednio dotyczy dziecka. Pozwala bowiem sądowi na uzyskanie bezpośrednio od dziecka informacji o tym, w jaki sposób postrzega ono siebie, swoich najbliższych, jakie ma pragnienia i odczucia³. Sądy przy orzekaniu niejednokrotnie uwzględniają życzenia dziecka⁴.

Rozważania prawne Sądu Okręgowego w Sieradzu

Sąd Okręgowy w Sieradzu – z uwagi na to, że powód cofnął pozew w zakresie żądania przeprosin – umorzył postępowanie w tym zakresie zgodnie

³ M.M. Cieśliński, *Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym (art. 216(1) k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 6, s. 68.

⁴ Por. M. Cieśliński, *Praktyka sądowa wysłuchania małoletnich w postępowaniach cywilnych w kontekście idei przyjaznego wysłuchiwanie dziecka (komunikat o wynikach badania)*, „Prawo w Działaniu” – Sprawy cywilne 2015, t. 24, s. 229.

z art. 355 § 1 k.p.c. Odnośnie żądania zadośćuczynienia sąd ocenił je jako niezasadne. Sąd ten podkreślił, że pozwana sędzia jest funkcjonariuszem państwowym. W orzecnictwie przyjmuje się zgodnie, że działanie w tym charakterze nie wyklucza automatycznie odpowiedzialności sędziego za naruszenie dóbr osobistych innych osób. Działanie polegające na wykonywaniu władzy sądowniczej może bowiem stanowić podstawę odpowiedzialności niezależnie od odpowiedzialności Skarbu Państwa. W tym zakresie sąd przywołał liczne orzeczenia Sądu Najwyższego, w szczególności wyrok z 28 listopada 1980 roku w sprawie IV CR 475/80 (LEX nr 2632) oraz wyrok z 8 listopada 2012 roku w sprawie I CSK 177/12 (LEX nr 1331252). Sąd okręgowy uznał, że sędzia może odpowiadać cywilnie z tytułu bezprawnego naruszenia dóbr osobistych strony podczas wykonywania czynności orzeczniczych. Sąd okręgowy uznał jednak, że w sprawie nie doszło do naruszenia dóbr osobistych, co skutkowało oddaleniem powództwa w zakresie dochodzonego zadośćuczynienia. Sąd zwrócił uwagę, że powód nie wykazał, aby działanie pozwanej sędzi było bezprawne, a ta okoliczność była niezbędną przesłanką do uwzględnienia powództwa. To na powodzie spoczywał obowiązek udowodnienia tej okoliczności, po myśli art. 6 Kodeksu cywilnego (dalej k.c.). Sąd stanął na stanowisku, że podczas wysłuchania dziecka prowadzonego w trybie art. 216(1) § 1 k.p.c., nie doszło do naruszenia dobra dziecka. Po pierwsze, sędzia mogła podjąć taką czynność procesową. Po drugie, wysłuchanie było zorganizowane w sposób komfortowy, przy czym można było w ogóle nie nagrywać rozmowy sędziego z małoletnią, ale tego żądał sam powód. Po trzecie, w wysłuchaniu brał udział psycholog, który zapewniał profesjonalizm tej czynności. Po czwarte, nie odnotowano, aby małoletnia sygnalizowała w trakcie wysłuchania, że chce, aby doszło do jego zakończenia. Po piąte, wysłuchanie miało na celu ustalenie stanowiska dziecka w sprawie o rozwód jego rodziców. Po szóste, pozwana nie chciała zastraszyć małoletniej w toku podejmowanej czynności; mówiąc o Policji, odnosiła się jedynie do kwestii dobrowolności spotkań. Ustalenia te skłoniły sąd do wykluczenia bezprawności działania pozwanej. Sąd przyjął również, że „powód wskazywał, że działanie pozwanej doprowadziło do naruszenia jego godności i psychiki poprzez naruszenie dobra osobistego jego córki, to jest dziecięcej psychiki”. W ocenie sądu pozwana nie naruszyła dóbr osobistych powoda ani jego dziecka. Sąd zaznaczył, iż nie doszło do naruszenia godności powoda, skoro pozwana nie ubliżyła powodowi i nie naruszyła jego dobrego imienia. Odnośnie ochrony zdrowia psychicznego sąd wskazał, że należy je rozumieć jako „właśnie możliwość stabilnego, niezakłóconego przez osoby trzecie funkcjonowania osoby fizycznej w określonych realiach życia rodzinnego, emocjonalnego, także społecznego wśród osób najbliższych, powiązanych więzami krwi czy więzami uczuciowymi oraz w społeczności lokalnej”. Sąd okręgowy wykluczył, by w sprawie doszło do „pośredniego” naruszenia dóbr osobistych powoda (poprzez naruszenie dóbr osobistych jego dziecka). Wskazał, że to,

iż po wysłuchaniu dziecko płakało, nie oznacza, że pozwana odpowiada za naruszenie dóbr osobistych małoletniej. Powód nie wykazał, by na skutek wysłuchania zaszły zmiany w psychice dziecka, zresztą rodzic powinien właściwie przygotować dziecko do takiej czynności procesowej. W tym stanie rzeczy powództwo zostało oddalone.

Ocena orzeczenia

W realiach sprawy słusznie uznano roszczenie powoda za niezasadne w tej części, w której powód je podtrzymywał. Konkluzja płynąca z orzeczenia sądu, że powództwo o przyznanie zadośćuczynienia nie zasługiwało na uwzględnienie, jest trafna. Przy pełnej aprobachie dla kierunku rozstrzygnięcia sądu okręgowego należy wskazać, że uzupełnienia wymaga jednak argumentacja przytoczona przez sąd na jego uzasadnienie.

Po pierwsze, sąd okręgowy w części prawnej uzasadnienia wyroku najpierw skoncentrował się na ocenie bezprawności działania pozwanej sędzi, a dopiero później – i to jedynie uzupełniająco – analizował kwestię naruszenia dobra osobistego powoda. Jakkolwiek wnioskowanie to doprowadziło do prawidłowego rezultatu, tj. wyroku, niemniej w przekonaniu autorki niniejszego artykułu punktem wyjścia powinno tu być raczej rozważenie problemu, czy w ogóle doszło do naruszenia jakiegokolwiek dobra osobistego powoda. W sprawie o naruszenie dóbr osobistych w pierwszej kolejności ocenie podlega bowiem to, czy w ogóle istnieje dobro osobiste, którego naruszenie podnoszone jest w pozwie; dopiero zaś po udzieleniu odpowiedzi twierdzącej sąd będzie weryfikować, czy doszło do jego naruszenia. Następnie, już po ustaleniu, że doszło do naruszenia dobra osobistego powoda, sąd może badać, czy działanie strony pozwanej mieściło się w granicach prawem dozwolonym. Innymi słowy, bezprawność podlega analizie dopiero po uprzednim przesądzeniu, że powód wykazał, iż określone dobro osobiste istnieje i zostało ono przez stronę pozwaną rzeczywiście naruszone. Tymczasem w rozważaniach sądu okręgowego kolejność rozważań została niejako „odwrócona”, a rozważenie kwestii, czy naruszono dobro osobiste powoda, stanowiło jedynie uzupełnienie wcześniej omawianej kwestii braku bezprawności działania pozwanej. Tymczasem przekonaniu autorki godną rozważenia jest pierwsza ze wskazanych kwestii.

Po drugie, sąd w komentowanym wyroku w zasadzie nie zajął się kwestią możliwości naruszenia dobra osobistego rodzica poprzez wyrządzenie krzywdy psychicznej jego dziecku. Brak omówienia tego zagadnienia w uzasadnieniu omawianego wyroku sądu musi więc stanowić przyczynek do podjęcia próby zmierzenia się z tym problemem. Istotne w sprawie jest przy tym, że powód nie dochodził zadośćuczynienia w imieniu dziecka (jako jego przedstawiciel ustawowy), ale wyłącznie w swoim własnym. Konstrukcji przedstawionej przez

powoda, zgodnie z którą możliwe jest przyznanie zadośćuczynienia za naruszenie dobra osobistego z powodu naruszenia dobra osobistego innej osoby bliskiej, sąd w zasadzie nie rozważał. Tymczasem kwestia ta wydaje się mieć fundamentalne znaczenie. Zagadnienie, czy dopuszczalna jest taka „piętrowa” konstrukcja kreowania podstaw odpowiedzialności z tytułu naruszenia dóbr osobistych, zasługuje na szersze omówienie.

Dobra osobiste w prawie cywilnym – zarys

Analizę komentowanego orzeczenia należy rozpocząć od przypomnienia, że w świetle art. 23 k.c. dobra osobiste człowieka, w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Natomiast zgodnie z art. 24 § 1 zd. 1 k.c. ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne.

Ustawodawca nie przedstawił definicji pojęcia dóbr osobistych, poprzestał jedynie na wprowadzeniu do art. 23 k.c. niezamkniętego ich katalogu. Stan ten skutkuje w zasadzie niekończącym się sporem doktrynalnym o zakres tego pojęcia⁵. Liczni autorzy przedstawiają rozmaite propozycje sposobu definiowania dóbr osobistych. Jest to jednak zadanie trudne, wręcz karkołomne⁶. Można zastanawiać się, czy jest możliwe jednoznaczne sprecyzowanie zakresu tego pojęcia, stworzenie definicji, która dla wszystkich zainteresowanych okazałaby się złotym środkiem, skoro w swojej istocie dobra osobiste są nieuchwytnie, nienamacalne.

Bez względu na kwestie sporne w orzecznictwie wskazuje się, że ochroną przewidzianą w art. 23 i 24 k.c. objęte są wszelkie dobra osobiste rozumiane jako wartości niematerialne związane z istnieniem i funkcjonowaniem podmiotów prawa cywilnego, które w życiu społecznym uznawane są za doniosłe⁷. Otwarty katalog tych wartości z jednej strony daje możliwość uznania niewymienionych w nim dóbr za przynależne do zakresu ochrony z art. 24 k.c.⁸

⁵ Por. J. Matys, *Ewolucja środków ochrony dóbr osobistych w kodeksie cywilnym*, [w:] *Dobra osobiste XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie*, (red.) J. Balcarczyk, Warszawa 2012, s. 42. Zob. też J. Regan (Balcarczyk), [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, (red.) M. Załucki, Warszawa 2019, s. 41.

⁶ W. Kowalski, *Glosa do wyroku SN z 24.01.2008 r., I CSK 341/07*, LEX/el. 2010.

⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 25 października 2018 roku, sygn. akt V ACA 1463/17, LEX nr 2613626.

⁸ Wiele z dóbr osobistych niewyszczególnionych w art. 23 k.c. ma zresztą kolosalne znaczenie z punktu widzenia doniosłości (w tym zakresie wskazać należy w szczególności prawo do prywatności, czy dobro osobiste w postaci prawa do niezakłóconego życia rodzinnego).

Z drugiej zaś strony skłania wiele podmiotów do formułowania tez, iż to ich dobro osobiste zostało naruszone określonym zdarzeniem. W ten sposób na wokandy sądowe trafiają sprawy o ochronę wartości, którym do dóbr osobistych jednak daleko. Problem ten słusznie zdiagnozował sędzia Jacek Gudowski w zdaniu odrębnym do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 27 marca 2018 roku w sprawie III CZP 60/17, wskazując, że „dobra osobiste niepostrzeżenie stają się w praktyce swoistą klauzulą generalną, obejmującą niemal każdy osądzany przypadek żądania zadośćuczynienia i każdy stan faktyczny, nieznajdujący prostego rozwiązania w obowiązującym prawie i pozwalający naprawić wszystkie rzeczywiste lub domniemane »krzywdy« oraz uszczerbki w »idealnych interesach« stron”⁹. Ocena ta jest, niestety, trafna. Dochodzi bowiem niejednokrotnie do tego, że tylko od kreatywności powoda zależy, czy stan niezadowolenia z określonych relacji międzyludzkich bądź z niemożności uzyskania określonych korzyści czy praw uzna za naruszenie dobra osobistego i skieruje pozew do sądu. Jako przykład błędnie rozumianej przez powodów konstrukcji dóbr osobistych należy wskazać np. spór o to, czy zniszczenie mienia rodzi odpowiedzialność strony pozwanej z tego tytułu lub czy taką odpowiedzialność ponosi osoba, która wycięła drzewo z nieruchomości poszkodowanego¹⁰.

W tym kontekście warto, aby sądy rozpoznające sprawy dotyczące naruszeń dóbr osobistych prezentowały swoje oceny co do tego, czy w określonym przypadku w ogóle istnieje dobro osobiste, jakie miało zostać naruszone.

Z jednej strony ma to kluczowe znaczenie dla rozstrzygnięcia, gdyż to, czy wartość wskazywana przez powoda jest w ogóle dobrem osobistym, jest kwestią fundamentalną. Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z 25 września 2018 roku w sprawie V ACa 673/17¹¹, właściwe określenie dobra osobistego, będącego przedmiotem ochrony sądowej, jest niezbędne dla prawidłowej oceny, czy określone działanie naruszyło konkretne dobro osobiste, a następnie czy działanie to było bezprawne. Dopiero po pozytywnym zweryfikowaniu tej okoliczności sąd powinien „przejsć” do oceny bezprawności działania strony pozwanej¹².

Z drugiej strony, zważywszy na powszechną dostępność do poglądów wyrażanych w orzecznictwie, czy to za pośrednictwem systemów informacji prawnej, czy też dzięki portalom internetowym, wyrażanie przez sądy ocen co do

⁹ Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z 27 marca 2018 roku, sygn. akt III CZP 60/17, LEX nr 2463496.

¹⁰ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 20 listopada 2013 roku, sygn. akt I ACa 515/13, LEX nr 1416176; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 18 stycznia 2013 roku, sygn. akt I ACa 1318/12, LEX nr 1362736. Szerzej A. Partyk, *Tajemnica przysposobienia a dobra osobiste. Glosa do wyroku SN z dnia 6 lutego 2018 r., IV CSK 60/17*, LEX/el. 2019.

¹¹ LEX nr 2587244.

¹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 10 maja 2017 roku, sygn. akt VI ACa 140/16, LEX nr 2394846.

tego, jakie wartości mieszczą się w katalogu dóbr osobistych, może przyczynić się do utrwalenia się określonej wykładni tego pojęcia, a także pozytywnie kształtować świadomość prawną społeczeństwa.

Podmiot, którego dobro osobiste zostało naruszone

Jak sugeruje sama nazwa, dobra chronione przez art. 23 k.c. mają charakter osobisty. Kwestia ta ma znaczenie pierwszoplanowe. W literaturze i orzecznictwie podkreśla się, że powodem w sprawie o ochronę dóbr osobistych może być podmiot, którego bezpośrednio dosięgnęły skutki naruszenia ze strony sprawcy¹³. Inkryminowane zachowanie miało zatem bezpośrednio dotyczyć powoda – godzić w jego dobra, a nie dobra innych osób. Przykładowo, gdy poszkodowany zostaje znieważony, narusza się jego godność i cześć; gdy osoba niepowołana czyta list nie do niej przeznaczony, ma miejsce naruszenie tajemnicy korespondencji; gdy ma miejsce wypadek komunikacyjny ze skutkiem śmiertelnym, to najbliżsi ofiary wypadku doznają własnej krzywdy, związanej z przedwcześnie zerwanymi więzami rodzinnymi. Każdy z poszkodowanych może wówczas dochodzić ochrony swoich dóbr osobistych. Warto zauważyć, że co do zasady wykluczone jest dziedziczenie roszczeń z tytułu naruszenia dóbr osobistych. W świetle art. 445 § 3 k.c. roszczenie o zadośćuczynienie przechodzi na spadkobierców tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego. Zawsze jednak przesłanką udzielenia ochrony prawnej jest naruszenie własnego dobra osobistego powoda, nie zaś naruszenie dobra osobistego innej osoby, choćby w związku z tym faktem powód doznawał negatywnych przeżyć czy emocji. Autorka niniejszego artykułu uważa, że na tej samej zasadzie ewentualna krzywda wyrządzona dziecku powoda (nawet gdyby miała miejsce) – nie uprawnia go jeszcze *per se* do skutecznego dochodzenia roszczeń w oparciu o twierdzenie, że jego własne dobra osobiste uległy naruszeniu.

W literaturze słusznie podkreśla się, że „zawsze trzeba badać, czy zachowanie krzywdzące było nakierowane bezpośrednio na osobę domagającą się ochrony swego prawa osobistego i czy sprawca cierpienia psychicznego złamał zasadę postępowania nakierowaną na ochronę tej osoby przed cierpieniem z niego wynikającym”¹⁴.

Należy zatem odpowiedzieć na pytanie, czy w realiach glosowanego orzeczenia, powód mógł dochodzić ochrony własnych dóbr osobistych spowodowanych rzekomym wywołaniem krzywdy w psychice jego dziecka, za które – zdaniem

¹³ P. Machnikowski, *Komentarz do art. 24 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, (red.) E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2016, s. 64.

¹⁴ T. Grzeszak, *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 4, s. 29.

powoda – miała odpowiadać pozwana sędzia. Powód nie dochodził ochrony więzi rodzinnej, gdyż ta nie została ani zerwana ani naruszona, lecz konstruował podstawę powództwa na tym, że jego dziecko doznało krzywdy na skutek sposobu prowadzenia wysłuchania w sprawie o rozwód przez pozwaną. To z kolei prowadziło do naruszenia jego dóbr osobistych. Innymi słowy, krzywda powoda miała wynikać z krzywdy jego dziecka, była jej pochodną.

Biorąc pod uwagę powyższe, nie można uznać, aby działanie przewidziane w przepisach proceduralnych podjęte przez pozwaną – w postaci przeprowadzenia wysłuchania dziecka powoda – dotyczyło powoda bezpośrednio. Sam fakt, że powód zmartwił się tym, że jego dziecko było rozemocjonowane po przesłuchaniu, nie jest wystarczający dla uznania, że doszło do naruszenia jego własnych dóbr osobistych. Argumentując *ad absurdum* – idąc tokiem rozumowania powoda – należałoby spodziewać się wytaczania pozwów przez osoby, których członkowie rodzin (lub może nawet szerzej – bliscy) doznali przykrości ze strony innych osób. Niewątpliwie konstrukcja dóbr osobistych nie może służyć jako oręż dla każdej osoby, która dozna dyskomfortu z powodu skrzywdzenia osoby jej najbliższej przez inny podmiot prawa cywilnego. Prowadziłoby to do oczywistej deprecjacji tej instytucji prawnej.

Nawet jeśli mała córka powoda odczuła określone emocje w związku z wysłuchaniem przez sąd, to trzeba mieć na względzie, że tego rodzaju przeżycie nie wiąże się z długotrwałym i silnym stresem, a w żadnym razie nie może to równać się z traumą, jaką przeżywa dziecko w związku z samym rozwodem jego rodziców czy toczącymi się sporami o regulację kontaktów¹⁵. To, że powód doświadczył określonych emocji w związku z reakcją córki na udział w wysłuchaniu, nie oznacza, że pozwana naruszyła dobra osobiste powoda.

Ustawodawca, kształtując mechanizmy chroniące naruszenie dóbr osobistych konkretnych podmiotów (osób fizycznych czy prawnych), nie przewidział, aby ochronie podlegać miała empatia, współcierpienie, współprzeżywanie z innymi osobami ich negatywnych doznań. Z przepisu jednoznacznie wynika, że ochronę przewidzianą w art. 24 k.c. zapewnia się tym, czyich dobro zostało naruszone, a nie tym, którzy pozostają w bliskiej relacji z osobą, której dobro zostało naruszone. Odpowiedzialność sprawcy za naruszenie dóbr osobistych ogranicza się do osoby, której dobro naruszył.

Podążając natomiast tokiem rozumowania powoda w analizowanej sprawie, każdy mógłby pozwać sprawcę naruszenia cudzego dobra osobistego, jeśli tylko istniałaby – przynajmniej deklarowana – pozytywna więź między nim a pokrzywdzonym działaniem sprawcy. W ten sposób można byłoby tworzyć niekończące się, piętrowe konstrukcje.

¹⁵ Por. M.M. Cieśliński, op. cit., s. 70. Odnośnie skutków eskalacji sporów rodzinnych zob. A. Partyk, *Postępowanie o egzekucję kontaktów – uwagi de lege ferenda*, „Rodzina i Prawo” 2015, nr 34–35, s. 164–165.

Nie można bowiem przyjmować, że jeśli dana osoba (w tej sytuacji rodzic) współczuje bliskiemu sobie pokrzywdzonemu (w tej sytuacji – swojemu dziecku), to doszło do naruszenia jej dóbr osobistych.

Podsumowanie

W realiach sprawy niewątpliwie zasadnie sąd okręgowy nie uwzględnił dochodzonego przez powoda roszczenia. Jak wyżej wskazano, nie tylko po stronie pozwanej trudno doszukać się aspektu bezprawności działania (co podkreślił sąd w uzasadnieniu wyroku), ale przede wszystkim w ogóle nie doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda.

Bibliografia

Literatura

- Cieśliński M., *Praktyka sądowa wysłuchania małoletnich w postępowaniach cywilnych w kontekście idei przyjaznego wysłuchiwanie dziecka (komunikat o wynikach badania)*, „Prawo w działaniu” – Sprawy cywilne 2015, t. 24.
- Cieśliński M.M., *Wysłuchanie dziecka w procesie cywilnym (art. 216(1) k.p.c.)*, „Przeгляд Sądowy” 2012, nr 6.
- Dobra osobiste XXI wieku. Nowe wartości, zasady, technologie*, (red.) J. Balcarczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Grzeszak T., *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przeгляд Sądowy” 2018, nr 4.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, (red.) E. Gniewek, P. Machnikowski, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Kowalski W., *Glosa do wyroku SN z 24.01.2008 r., I CSK 341/07*, LEX/el. 2010.
- Partyk A., *Postępowanie o egzekucję kontaktów – uwagi de lege ferenda*, „Rodzina i Prawo” 2015, nr 34–35.
- Partyk A., *Tajemnica przysposobienia a dobra osobiste. Glosa do wyroku SN z dnia 6 lutego 2018 r., IV CSK 60/17*, LEX/el. 2019.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, (red.) M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2019.

Orzecznictwo

- Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów z 27 marca 2018 roku, sygn. akt III CZP 60/17, LEX nr 2463496.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z 20 listopada 2013 roku, sygn. akt I ACa 515/13, LEX nr 1416176; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 18 stycznia 2013 roku, sygn. akt I ACa 1318/12, LEX nr 1362736.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 10 maja 2017 roku, sygn. akt VI ACa 140/16, LEX nr 2394846.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 25 października 2018 roku, sygn. akt V ACa 1463/17, LEX nr 2613626.

Wyroku Sądu Okręgowego w Sieradzu z 27 czerwca 2019 roku, sygn. akt I C 76/19, LEX nr 2716466.

Inne

[http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/\\$N/152520000000503_I_C_000076_2019_Uz_2019-06-27_001](http://orzeczenia.sieradz.so.gov.pl/details/$N/152520000000503_I_C_000076_2019_Uz_2019-06-27_001).

**Does harming a child result in violating the parent's
personal rights? Commentary on the judgment
of the District Court in Sieradz of 27 June 2019, I C 76/19**

Can a parent be awarded compensation for the harm that their child was supposed to suffer? District Court in Sieradz in the judgment of 27 June 2019, I C 76/19, excluded this possibility. The present commentary is devoted to the analysis of the problem of the admissibility of obtaining protection of one's own personal rights by a parent when the perpetrator was to violate the personal rights of the claimant's child. The aim of this paper is to consider the issue of whether a person who is not a victim can effectively refer to a violation of the personal right of the person's closest to him/her as a source of his/her own harm. The analysis of the legal status leads to the conclusion that it is inadmissible and the commented judgment should be assessed as correct.

Keywords: civil law, protection of the family, harm, a children's hearing.

Tomasz Smoliński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-3540-3200

tomaszsmol@o2.pl

Problematyka zatrudniania członków zarządu w polskim systemie prawnym

Wprowadzenie

Podjęwając decyzję o rozpoczęciu działalności gospodarczej, należy rozważyć wiele istotnych kwestii, które będą rodzić w przyszłości konsekwencje. W polskim prawie istnieje wiele form prawnych w ramach których można prowadzić działalność gospodarczą. W połowie 2015 roku na polskim rynku istniało około 4 155 328 podmiotów gospodarki narodowej. W oparciu o dane Głównego Urzędu Statystycznego wśród nich 4 017 103 stanowiły podmioty prywatne¹. Przywołana liczba obejmuje także te podmioty, których działalność pozostawała zawieszona lub zakończona (aczkolwiek takowej informacji Główny Urząd Statystyczny nie otrzymał) oraz podmioty, które nie są w rozumieniu przepisów przedsiębiorcami, czyli fundacje i stowarzyszenia. W przypadku spółek prawa handlowego² liczba tych aktywnych oscylowała wokół 313 000. Największą grupę spośród wskazanej liczby stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – było ich 2 971 290. Według danych z oficjalnego rejestru Centralnej Ewidencji Działalności Gospodarczej, takowych podmiotów było 2 529 000. Mimo tego że w ramach wskazanej liczby osób fizycznych, które tę działalność prowadziły, około 20% z nich to podmioty z zawieszoną działalnością gospodarczą; ich liczba oscylująca w okolicach 2 mln jest bardzo wysoka³. Ponad wskazane grupy podmiotów gospodarki narodowej⁴ nie można

¹ https://www.coig.com.pl/spis-polskich-firm_katalog_polskich_firm.php (dostęp: 4.03.2019).

² Zawartych w przepisach ustawy z 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r., poz. 1577).

³ https://www.coig.com.pl/spis-polskich-firm_katalog_polskich_firm.php (dostęp: 4.03.2019).

⁴ W rozumieniu art. 2 pkt. 11 ustawy z 29 czerwca 1995 roku o statystyce publicznej, podmiotem gospodarki narodowej jest osoba prawna, jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej oraz osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą.

dopuszczyć niewskazania jeszcze jednej – mianowicie spółek cywilnych⁵, których we wskazanym okresie zanotowano 285 927. Podsumowując, według przedstawionych danych, liczba aktywnych przedsiębiorców⁶ mieściła się w branym pod uwagę okresie w ramach 2 332 700. Aby zrewidować tę wartość, można wykorzystać również dane określone przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych⁷ (dalej ZUS). Z danych tego organu można pozyskać informację o liczbie podmiotów dokonujących opłat składem ZUS. I tak, według tych danych, takich podmiotów było około 1 700 000. Wśród tej liczby około 120 000 podmiotów było związanych z sektorem publicznym, a więc wśród nich takie instytucje, jak urzędy, szkoły, czy domy dziecka. Powyższa informacja jest na tyle istotna, gdyż prowadzenie działalności gospodarczej⁸ wiąże się z wieloma obowiązkami, w tym obowiązkiem opłacania składek ZUS. Są jednak w polskim prawie podmioty, na których w ramach prowadzonej działalności nie ciąży wymieniony obowiązek. Są to spółki prawa handlowego, niezatrudniające jednakże pracowników, a także osoby fizyczne mające opłacone wymagane składki z innych tytułów, np. umowy o pracę.

Z uwagi na powyższe, zachęcająca wydaje się perspektywa prowadzenia działalności właśnie w ramach spółki prawa handlowego. Wśród tego typu spółek można jednakże wyróżnić spółki osobowe oraz kapitałowe. W spółkach kapitałowych na największą uwagę – z racji częstotliwości wyboru właśnie tej formy działalności – zasługuje spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Z powodu trudniejszych do spełnienia przesłanek zawiazania spółki akcyjnej, to właśnie spółka z ograniczoną odpowiedzialnością stała się atrakcyjną formą prowadzenia działalności. Prowadzeniu działalności w ramach tej formy oraz problematyce z nią związanej postanowiono poświęcić to opracowanie, aby rozwinąć kwestie mogące budzić wątpliwości.

⁵ Spółka cywilna jest jedną ze znanych polskiemu prawodawstwu umów. Przez umowę spółki wspólnicy zobowiązują się dążyć do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony, w szczególności przez wniesienie wkładów.

⁶ W rozumieniu art. 4 ustawy z 6 marca 2018 roku prawo przedsiębiorców, przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca *działalność gospodarczą*. Przedsiębiorcami są także wspólnicy spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich *działalności gospodarczej*.

⁷ W oparciu o ustawę z 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych jest jednym z podmiotów wykonujących zadania określone w tejże ustawie z zakresu ubezpieczeń społecznych.

⁸ W rozumieniu art. 3 ustawy z 6 marca 2018 roku prawo przedsiębiorców, *działalnością gospodarczą* jest zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły.

Osobowość prawa i sposób działania spółki kapitałowej

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością wraz ze spółką akcyjną jest tworem, któremu polski ustawodawca przyznał osobowość prawną. Osobowość tę, jak wynika z art. 12 Kodeksu spółek handlowych (dalej k.s.h.), spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji oraz spółka akcyjna w organizacji nabywają z chwilą wpisu do rejestru. Ustanowienie spółki kapitałowej podmiotem prawa handlowego, posiadającym osobowość prawną, pociąga za sobą szereg konsekwencji. Należy jednak zacząć od kwestii podstawowych, gdyż w oparciu o nie będzie można, zachowując ciąg logiczno-systematyczny, przejść do kwestii bardziej skomplikowanych wiążących regulacje prawne z rozważaniami doktryny i orzecznictwa.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością zgodnie z art. 2 k.s.h. w związku z art. 38 Kodeksu cywilnego działa przez swoje organy w sposób ustanowiony przez przepisy prawa. W sytuacji, gdy spółka nie jest wyposażona w organy lub też, pomimo istnienia organów, ich skład udaremnia właściwe ich funkcjonowanie, dalsze kroki w zakresie usunięcia tych nieprawidłowości spoczywają na sądzie. Sąd bowiem posiada narzędzia, dzięki którym może doprowadzić do należytego obsadzenia organów spółki. Może to uczynić ustanawiając kuratora⁹, który zrealizuje ciążące na nim obowiązki i ustanowi organy, a w sytuacji niemożności podjąć procedury likwidacyjne¹⁰. Najczęściej z powyższymi sytuacjami będziemy mieć do czynienia w przypadku organu spółki, jakim jest zarząd spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Z tych również powodów autor postanowił podjąć się przedstawienia zagadnień związanych z powołaniem członków zarządu. Substratem personalnym organów opisywanego rodzaju spółki są osoby fizyczne. To na nich ciąży zarówno prawo, jak i obowiązek zapewnienia możliwości właściwego funkcjonowania spółki. Mimo dopuszczania przez regulacje pewnych systemów prawnych sposobności pełnienia funkcji organu spółki kapitałowej zarówno przez osoby fizyczne, ale też prawne, polski system prawa handlowego nie do końca uznaje takowe rozwiązania¹¹.

⁹ Ustanawiając *kuratora* dla osoby prawnej wpisanej do Krajowego Rejestru Sądowego, sąd rejestrowy zarządza jego wpis do tego rejestru.

¹⁰ W poczet właściwych czynności likwidacyjnych należy wliczyć: zakończenie wszelkich interesów bieżących spółki, ściągnięcie wierzytelności, wypełnienie zobowiązań, upłynienie majątku, podział pozostałego majątku między wspólników, zwołanie zgromadzenia wspólników w celu zatwierdzenia ostatecznych rachunków, ogłoszenie sprawozdania likwidacyjnego i złożeniu go sądom, oddanie ksiąg i dokumentów na przechowanie oraz złożenie wniosku z wykreślenie z rejestru.

¹¹ R.L. Kwaśnicki, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, LEX, s. 254 i n.

Istotne jest wskazanie, że każda spółka z ograniczoną odpowiedzialnością winna być wyposażona w co najmniej dwa organy – zarząd oraz zgromadzenie wspólników¹².

Zarząd w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

W związku z powyższym, należy podnieść budzącą wiele wątpliwości kwestie sposobu ustanawiania członków organów uprawnionych do zarządzania przedstawianym podmiotem. Polski Kodeks spółek handlowych w art. 201 § 2 stanowi, że „zarząd składa się z jednego albo większej liczby członków”. Prowadzi to do wniosku, że dla właściwego funkcjonowania tego organu dostateczne jest, aby tworzyła go przynajmniej jedna osoba. Mimo że w tym też zakresie tematycznym może rodzić się wiele kwestii wymagających rozszerzonej wykładni, na potrzeby tego opracowania dokonać trzeba ponownego zawężenia¹³.

Organem uprawnionym do powołania zarządu jest w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością zgromadzenie wspólników¹⁴. Jest ono bowiem uznawane za organ najwyższego rzędu, jednakże będący innym organem niż ogół wspólników¹⁵. Istnieje zasada w polskim systemie prawnym, że organem uprawnającym do powołania członka zarządu jest zgromadzenie wspólników. Od tej zasady możliwe są odstępstwa, które może przewidywać umowa spółki. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby członek zarządu został powołany z grona wspólników, co jest dosyć częstą praktyką, w szczególności w przypadku małych, prywatnych podmiotów, w których liczba wspólników jest niewielka. Nie ogranicza to jednak możliwości powołania na członka zarządu osoby trzeciej nie będącej związaną ze spółką. Jak już wspomniano, polski ustawodawca w uregulowaniach k.s.h. dopuścił możliwość, aby prawo powołania członków zarządu przysługiwało innemu organowi, bez zawężania do zgromadzenia wspólników. Kompetencja ta może zostać ustanowiona między innymi na rzecz rady nadzorczej, gdy takowa w spółce istnieje, w oparciu o akt założycielski, czyli umowę spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Co więcej, w przypadku spółek jednoosobowych, omawiane prawo powołania może realizować też wspólnik spółki¹⁶.

¹² Ibidem, s. 256.

¹³ Ibidem, s. 262.

¹⁴ Decyzje jakie podejmuje *zgromadzenie wspólników* przybiera formę uchwał. Zgromadzenie to posiada kompetencje w sferze stanowienia we wszelkich sprawach związanych ze spółką, a zarazem niebędących niezastrzeżonymi dla zarządu, czy też organów nadzorczych. Jednakże i w tego typu kwestiach nie traci całkowitej kontroli, z uwagi na fakt możliwości dokonywania zmian w zakresie zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej czy też umowy spółki.

¹⁵ E. Marszałkowska-Krześ, *Zgromadzenie wspólników spółki z o.o.*, LEX (dostęp: 2.04.2019).

¹⁶ A. Niewęglowski, *Powołanie członka zarządu w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, LEX (dostęp: 14.03.2019).

Problematyka powołania członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością

Przechodząc do kluczowej kwestii tej publikacji, należy zwrócić uwagę na sposób, w jaki określona osoba może stać się członkiem zarządu. Powołanie danej osoby na członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powoduje powstanie więzi między tą osobą a spółką o charakterze organizacyjnym. Powstały bowiem stosunek wewnętrzny może doprowadzić do nawiązania więzi na płaszczyźnie stosunku obligacyjnego, inaczej mówiąc stosunku zewnętrznego, mogącego mieć różnoraki charakter wiążący się z zagadnieniem zatrudnienia¹⁷. Użyty przez ustawodawcę w przepisach prawa handlowego zwrot „powołuje”, należy wprost wiązać z określeniem „ustanawia”, w tym przypadku zarząd¹⁸. W swoim wyroku z 28 czerwca 2017 roku Sąd Apelacyjny w Gdańsku określił zwrot „powołanie” jako ogólny termin, który obejmuje wszelką formę, jaka doprowadza do nawiązania stosunku organizacyjnego do pełnienia danej funkcji¹⁹. Należy więc dojść do wniosku, że „powołanie” może dojść do skutku m.in. przez wybór, powołanie, wskazanie. Jak określił w swoim wyroku Sąd Najwyższy²⁰, w przypadku wskazania dana osoba pełni swoją funkcję w zarządzie za spółkę, nie będąc jednak jej reprezentantem jako osoby wskazującej. Konsekwencją nawiązanego stosunku organizacyjnego może być nawiązanie stosunku obligacyjnego, między innymi na podstawie umowy o pracę, czy umowy o zarządzanie²¹.

W tym miejscu pojawia się kluczowe pytanie, czy powołanie na członka organu zarządzającego spółki z ograniczoną odpowiedzialnością nosi znamiona immanentności w stosunku do zawarcia z nim umowy o charakterze zewnętrznym. Otóż – jak wynika z poglądów doktryny – członkowie organów spółek kapitałowych mają możliwość wykonywania powierzonego im zadania w oparciu o różnego rodzaju stosunki prawne. Uwidacznia się w tym miejscu kwestia, że samo powołanie do sprawowania funkcji członka zarządu przez właściwy organ spółki, zazwyczaj zgromadzenie wspólników, nie pociąga za sobą mimowolnie ustanowienia stosunku pracy czy nawet zlecenia. Jak dalej wynika z przedstawianych poglądów, istnieje sposobność pozostawania w stosunku organizacyjnym ze spółką bez konieczności ustanawiania z nią innego stosunku, czyli pracy czy zlecenia. Co ciekawe, w przywołanym wyroku Sąd Najwyższy zaznaczył, że można zatrudniać członka zarządu spółki kapitałowej

¹⁷ Ibidem, s. 268 i n.

¹⁸ Por. K. Kułak, *Stosunek członkostwa w zarządzie spółki kapitałowej*, Warszawa 2015, s. 66 i n.

¹⁹ Szerzej: wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 28 czerwca 2017 roku, sygn. akt III AUa 1989/16.

²⁰ Szerzej: wyrok Sądu Najwyższego z 11 maja 2009 roku, sygn. akt I UK 15/09.

²¹ Zob. S. Koczur, *Kryteria delimitacji czynności ze stosunku pracy nawiązanego przez członka zarządu ze spółką kapitałową*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 1, s. 33 i n.

na podstawie umowy o pracę²², ale może on też wykonywać swoje czynności na podstawie stosunków o charakterze cywilnoprawnym. Kwestia ta staje się ciekawsza, gdy zetkniemy ją z kwestią konieczności ustanawiania w takim przypadku wynagrodzenia dla członka zarządu. Jak wynika z orzecznictwa, kwestia woli spółki ma tu przeważające znaczenie, gdyż od niej będzie zależało, czy wyłączną podstawą wykonywania obowiązków będzie stosunek organizacyjny, czy wynagrodzenie będzie jej elementem koherentnym²³. Co więcej, z orzecznictwa wynika też pogląd, który stanowi, że stosunek pracy jest odmiennym stosunkiem prawnym od członkostwa w zarządzie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w którego zakresie członek zarządu jest osobą trzecią względem spółki i o treści jego praw pracowniczych decyduje treść stosunku pracy²⁴. Jest to bardzo istotny pogląd, odróżnia on bowiem zdarzenie prawne w postaci powołania wynikające z przepisów prawa pracy i wiążące się z zasadami wynikającymi właśnie z tej dziedziny prawa od powołania rozumianego w oparciu o prawo handlowe. Jak stanowi art. 2 Kodeksu pracy (dalej k.p.), „pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie umowy o pracę, powołania, wyboru, mianowania lub spółdzielczej umowy o pracę”²⁵. W związku z faktem zawarcia umowy o pracę na podstawie powołania, pracownik staje się podmiotem praw i obowiązków wynikających z przepisów prawa pracy, w tym jednego z najważniejszych, czyli prawa do wynagrodzenia. Pojawia się więc pytanie o możliwy rodzaj stosunku łączącego osobę powołaną na stanowisko członka zarządu będącym podstawą zarządzania spółką. I tak, jak podkreślił Sąd Najwyższy, „zarządzanie zakładem pracy może być wykonywane na podstawie stosunku pracy, umowy menedżerskiej lub bezpośrednio na podstawie stosunku organizacyjnego łączącego członka zarządu ze spółką”²⁶.

Kontrakt menedżerski jako sposób zatrudniania członka zarządu

Kwalifikacja kontraktu menedżerskiego jako umowy o pracę lub umowy prawa cywilnego zależy od okoliczności konkretnego wypadku. Jeżeli kontrakt

²² Umowa o pracę jest jednym ze sposobów nawiązania stosunku pracy. W rozumieniu art. 2 ustawy z 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy, pracownikiem jest osoba zatrudniona na podstawie *umowy o pracę*, powołania, wyboru, mianowania lub *spółdzielczej umowy o pracę*. Umowa ta więc jest więc sposobem nawiązania stosunku pracy, przez nawiązanie którego pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem.

²³ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 27 października 2016 roku, sygn. akt III AUa 559/15.

²⁴ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 20 czerwca 2017 roku, sygn. akt III AUa 783/16.

²⁵ Art. 2 ustawy z 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy (Dz.U. 1997 r., Nr 24 poz. 141).

²⁶ Wyrok Sąd Najwyższy z 17 lutego 2015 roku, sygn. akt I UK 221/14.

menedżerski ma charakter umowy o pracę, osoba wykonująca tę umowę podlega ubezpieczeniom społecznym na takich samych zasadach jak inni pracownicy. Jeśli ma cechy umowy o świadczenie usług, do której stosuje się przepisy o zleceniu, podlega ubezpieczeniom jak zleceniobiorcy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych²⁷. Pogląd wyrażony w powyższym wyroku należy uznać za słuszny. Ponadto doktryna uznaje, że nie istnieje bezpośrednie powiązanie pomiędzy pełnieniem funkcji członka zarządu w oparciu o samo powołanie uchwałą zgromadzenia wspólników, a jego objęciem obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym. To uznanie wynika z faktu, że zasady będące podstawą *podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym*, wśród których można wymienić ubezpieczenie emerytalne, rentowe, chorobowe oraz wypadkowe, zostały wprost uregulowane w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych²⁸. Prawodawca w tej ustawie w art. 6 określił w sposób wyczerpujący katalog osób, za które płatnicy składek zobowiązani są obliczać i odprowadzać składki na ubezpieczenia społeczne. Przypisanie więc temu katalogowi charakteru zamkniętego oznacza niejako, że podmioty niewskazane w tym przepisie nie będą podlegały ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym. Konsekwencją tego jest konkluzja prowadząca się do uznania, że w związku z pełnieniem swojej funkcji w oparciu o samo powołanie uchwałą zgromadzenia wspólników, członkowie organu zarządzającego nie mają żadnego z tytułów do objęcia ich obowiązkiem podlegania ubezpieczeniom społecznym²⁹. Powyższa sytuacja zależeć będzie oczywiście od tego, jak określone zostanie powiązanie członka zarządu ze spółką, czy jedynie stosunkiem organizacyjnym, czy też jakąkolwiek umową – umową o pracę czy cywilnoprawną³⁰. W przypadku, gdy pomiędzy spółką a powołanym członkiem zarządu dojdzie do zawarcia umowy o pracę, będziemy mieli do czynienia z sytuacją sprzężenia przepisów regulacji prawa pracy z przepisami prawa handlowego. Powyższa konsolidacja regulacji może rodzić wiele wątpliwości, które jednakże na potrzeby tego opracowania zostaną pominięte³¹.

²⁷ Zob. wyrok Sąd Najwyższy z 17 lutego 2015 roku, sygn. akt I UK 221/14.

²⁸ Ustawa z 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 1998 r., Nr 137, poz. 887).

²⁹ J. Wantoch-Rekowski, R. Kwaśniewski, *Pełnienie funkcji członka zarządu spółki na podstawie powołania a podleganie ubezpieczeniom społecznym – w świetle decyzji interpretacyjnych ZUS i orzecznictwa sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 1, s. 8 i n.

³⁰ A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2019 (dostęp: 14.03.2019).

³¹ Szerzej: R. Stefanicki, *Zatrudnienie członka zarządu spółki kapitałowej na podstawie umowy o pracę (problemy wybrane)*, [w:] *Ius est ars boni et aequi: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, (red.) A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Stowarzyszenie Notariuszy RP, Warszawa 2018, s. 1085 i n.

Inną pozycję zajmuje członek zarządu powołany na swoje stanowisko przez spółkę w oparciu o tzw. kontrakt menadżerski. Na wstępie należy zwrócić uwagę na złożoność tego typu formy kontraktu o zarządzanie. Główną cechą zawieranych kontraktów jest – zaraz obok przedmiotu pracy – sposób wzajemnego ułożenia praw i obowiązków płacowych stron. Bardzo często wysokość wynagrodzenia jest chociażby w jakimś stopniu oparta na wynikach ekonomicznych zarządzanego podmiotu czy innych czynnikach określonych przez strony w umowie. Wśród przywołanych czynników można też wskazać inne kryteria, między innymi jakość usług świadczonych przez osobę zarządzającą, czy postępy w przeprowadzaniu restrukturyzacji³². Wspomniana złożoność ma swoje źródło również w braku wyraźnych regulacji w polskim systemie prawnym. Z reguły rodzi to sytuacje kształtowania tych kontraktów na zasadach umowy o pracę czy umowy cywilnoprawnej³³. Używana więc nazwa kontraktu menadżerskiego nie stanowi zasadniczej podstawy wykonywania obowiązków a raczej podkreśla doniosłość pełnionej przez członka zarządu funkcji³⁴. Konkludując tę kwestię, zaznaczenia wymaga konieczność określenia przez podmiot zatrudniający formy zawieranej umowy będącej podstawą kontraktu menadżerskiego. Wybór ten, w przypadku konfliktu na linii podmiot zatrudniający – zatrudniany, będzie powodował daleko idące konsekwencje. Uznanie kontraktu pracowniczego za podstawę kontraktu menadżerskiego wiąże się ze wszelkiego rodzaju ograniczeniami, jakie przewidują regulacje prawa pracy. Wybór natomiast kontraktu niepracowniczego określa istniejący stosunek prawny w bardziej elastyczny sposób. Podejmując więc decyzję wyboru danej formy, trzeba mieć na względzie powyższe, ale także charakter pracy, jaka ma być świadczona, w tym kwestie służbowego podporządkowania³⁵. Co więcej, nie można pominąć przy wyborze takich kwestii, jak obowiązki dotyczące zarządzania spółką, zakazy w zakresie konkurencji oraz podejmowanie dodatkowej działalności (pracy)³⁶.

³² Celem postępowania restrukturyzacyjnego, zgodnie z art. 3 ustawy z 15 maja 2015 roku – Prawo restrukturyzacyjne, jest uniknięcie ogłoszenia upadłości dłużnika przez umożliwienie mu *restrukturyzacji* w drodze zawarcia układu z wierzycielami, a w przypadku postępowania sanacyjnego – również przez przeprowadzenie działań sanacyjnych, przy zabezpieczeniu słusznych praw wierzycieli.

³³ Ł. Pisarczyk, *Kontrakty menadżerskie (umowy o zarządzanie)*, LEX, (dostęp: 14.03.2019).

³⁴ Z. Kubot, *Rodzaje kontraktów menadżerskich*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1999, nr 7, s. 13–14.

³⁵ Ł. Pisarczyk, *Kontrakty menadżerskie...*

³⁶ W. Popiołek, Członek zarządu spółki kapitałowej jako przedsiębiorca, [w:] *Ius est ars boni et aequi: księga pamiątkowa...*, s. 925 i n.

Kwalifikacja powołania członka zarządu w korelacji ze stosunkiem zatrudnienia

Powracając do rozważań możliwości pozostawiania członka zarządu jedynie w powiązaniu organizacyjnym ze spółką, trzeba przywołać trafną tezę Sądu Najwyższego przyjmującą, że „powołanie na stanowisko członka zarządu nie oznacza nawiązania z członkiem zarządu stosunku pracy na podstawie powołania”³⁷. Zatem w przypadku nawiązania z powołanym członkiem zarządu stosunku na podstawie umowy o pracę będziemy mieć do czynienia z dwoma odrębnymi relacjami organizacyjno-prawnymi, a jakiegokolwiek zmiany zachodzącej na jednej z płaszczyzn nie będą równoznacznie wiązać się z zaistnieniem zmian na drugiej z nich. Czyli przykładowo samo odwołanie z piastowanej funkcji w organie zarządzającym nie będzie wiązało się z zakończeniem stosunku pracy, a fakt odwołania z pełnienia funkcji członka zarządu będzie pozostawało w konsolidacji z zakończeniem stosunku pracy w takim stopniu, że będzie mogło stanowić podstawę jego wypowiedzenia³⁸.

Kolejną kwestią, jakiej trzeba przyjrzeć się w przypadku rozważań dotyczących zatrudniania członków organu zarządzającego, kontynuując powyższe rozpatrywania, jest kwestia mogąca budzić wątpliwości, a mianowicie, czy samo rozwiązanie umożliwiające zatrudnianie w oparciu o umowę o pracę jest trafne w swojej istocie. Kluczowym zagadnieniem jest tu zastanowienie się, czy powyższe jest możliwe, biorąc pod uwagę przesłankę konieczną dla zaistnienia stosunku pracy, czyli relacji podporządkowania pracownika i kierownicze zwierzchnictwo³⁹. Nagromadzenie wątpliwości w tej sferze powoduje przyłożenie do wspomnianego podporządkowania zwierzchnictwu kierowniczemu przepisu art. 3¹ § 1 k.p. stanowiącego, że „za pracodawcę będącego jednostką organizacyjną czynności z zakresu prawa pracy dokonuje osoba lub organ zarządzający tą jednostką albo inna wyznaczona do tego osoba”. Biorąc to pod uwagę, należałoby stwierdzić, że pewnym nieracjonalnym rozwiązaniem byłoby, gdyby jednocześnie członek organu zarządzającego był pracownikiem oraz przełożonym służbowym. Rodziłoby to bowiem ogromne pole do nadużyć. Jak słusznie wynika z rozpatrywań doktryny, próba ustanowienia prezesa zarządu jako zwierzchnika w stosunku do członków zarządu jest chybioną koncepcją, gdyż prezes jest jedynie „pierwszym wśród równych sobie” i postrzeganie go jako przełożonego służbowego wobec pozostałych członków organu

³⁷ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2004 roku, sygn. akt I PK 51/04, MPP 2005/2, s. 30 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 8 października 2010 roku, sygn. akt II PK 30/10, MPP 2011/3, s. 138.

³⁸ Szerzej: R. Tanajewska, *Charakter prawny zarządu w spółce akcyjnej*, Warszawa 2017, s. 87.

³⁹ Art. 22 § 1 ustawy z 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy (Dz.U. z 1974 r., Nr 24, poz. 141).

zarządzającego jest sytuacją nienaturalną. Co więcej, za tym poglądem stoi niejako ustawodawca, poprzez regulacje w k.s.h., że „walne zgromadzenie i rada nadzorcza nie mogą wydawać zarządowi wiążących poleceń dotyczących prowadzenia spraw spółki”, a także art. 219 § 2 określający, że „rada nadzorcza nie ma prawa wydawania zarządowi wiążących poleceń dotyczących prowadzenia spraw spółki”. Celem rozwiania wskazanych wątpliwości Sąd Najwyższy wyrokiem z 23 marca 1999 roku przyjął, że za fikcyjne trzeba uznać zatrudnienie wspólnika w zarządzie spółki na podstawie umowy o pracę, gdyż brak jest konstytutywnej cechy kreującej zobowiązanie pracownicze, czyli pracownicze podporządkowanie⁴⁰. Z wyводу Sądu Najwyższego można wyodrębnić pogląd, że łączenie statusu wspólnika ze statusem członka zarządu, który jest jej pracownikiem jest niedopuszczalne, szczególnie w sytuacji, gdy członek ten jest dominującym wspólnikiem spółki. Oczywiście jest, że taka sytuacja będzie miała miejsce szczególnie w spółce jednoosobowej, gdzie występuje dominacja statusu wspólnika nad statusem pracownika. Nie można jednak nie wskazać innego stanowiska Sądu Najwyższego z 4 października 1994 roku, który w uchwale stwierdził, że „członek zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, będący jednocześnie kierownikiem zakładu pracy, może być zatrudniony zarówno na podstawie umowy o pracę, jak i na podstawie powołania w rozumieniu art. 68 i n. KP”⁴¹. Co więcej, *Sąd Najwyższy podkreślił tę linię w późniejszym orzeczeniu, podnosząc, że „przepisy prawa pracy i KSH nie stoją na przeszkodzie temu, aby ta sama osoba była wspólnikiem spółki, pełniła funkcję członka jej zarządu i była zatrudniona przez tę spółkę jako pracownik”*⁴². Biorąc więc pod uwagę całkowite pominięcie przez *sąd specyfiki spółek jednoosobowych*, należy więc zważyć na niemożność jednokierunkowego wskazania prawidłowej formy i podstawy ustanawiania członków zarządu spółek kapitałowych⁴³. Swoje stanowisko w tej kwestii zajął też Naczelny Sąd Administracyjny konkludując, że „poglądu, iż umowa o pracę zawarta z »samym sobą« jest zawsze nieważna, nie można uznać za bezdyskusyjny. Aby przyjąć, że umowa o pracę pomiędzy *spółką z o.o.* a jej wyłącznym udziałowcem (członkiem jednoosobowego zarządu) jest nieważna - jako sprzeczna z prawem bądź zmierzająca do obejścia prawa lub zawarta dla pozoru - konieczne jest poczynienie konkretnych ustaleń faktycznych dotyczących okoliczności zawarcia tej umowy, tzn. celów, do jakich strony zmierzały, oraz charakteru wykonywanej pracy i zachowania koniecznego elementu stosunku pracy, jakim jest wykonywanie pracy podporządkowanej. Jednakże rozpatrując elementy stosunku

⁴⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z 23 marca 1999 roku, sygn. akt II UKN 536/98, OSNAPiUS 2000/10, poz. 403.

⁴¹ Uchwała Sądu Najwyższego z 4 października 1994 roku, sygn. akt I PZP 42/94, OSNAPiUS 1994/11, poz. 174.

⁴² Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 9 czerwca 2010 roku, sygn. akt II UK 33/10.

⁴³ M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. VII, LEX (dostęp:16.03.2019).

pracy, w tym dotyczący »pracy podporządkowanej«, należy mieć na względzie, iż nie jest on bezwzględnie konieczny, gdyż nie dotyczy w zasadzie osób kierujących zakładami pracy»⁴⁴.

Co ważne, szczególnie z perspektywy finansowej istnieje możliwość pełnienia funkcji członka zarządu bez wynagrodzenia⁴⁵. Taka kwestia ma przede wszystkim znaczenie w spółkach, które realizują cele społeczne czy charytatywne. Wówczas wartość oszacowanych świadczeń członka zarządu na rzecz takowego podmiotu będzie stanowić przychód podatkowy dla tego podmiotu⁴⁶.

Wracając do rozważań powołania członka zarządu, trzeba podnieść jeszcze kilka kluczowych zagadnień. Jednym z nich jest obowiązek poinformowania danej osoby o zamiarze powołania jej na stanowisko członka zarządu oraz o samym fakcie powołania. Wybór ten dana osoba powinna przyjąć w sposób wyraźny lub dorozumiany, co wynika tak z doktryny, jak i ze stanowiska judykatury⁴⁷. W umowie spółki może jednak istnieć obowiązek, w oparciu o który wspólnik musi być członkiem zarządu. W takiej sytuacji nie zaistnieje potrzeba ustanowienia członkiem zarządu tego wspólnika. Powołanie do organu zarządzającego może odbywać się w stosunku do całego składu, ale także w stosunku do konkretnej osoby w sposób i na zasadach indywidualnych. Skład zarządu może być wybierany na wiele sposobów. Między innymi legitymację do powołania części składu mogą mieć określone osoby, w tym wspólnicy. To, w jaki sposób powołany zostanie zarząd, może być zaznaczone w uchwale wspólników w zakresie nie tylko zmiany trybu, ale też co do organu czy osób podejmujących uchwałę. Głównie takie kompetencje będą przysługiwały radzie nadzorczej czy grupie wspólników uposażonych w takie prawo. Idąc dalej trzeba wskazać, że sposób wyboru czy odwołania członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością może nastąpić na mocy uchwały zgromadzenia wspólników, której skuteczność nie zależy od dokonania odpowiedniego wpisu w rejestrze (KRS)⁴⁸. Wpis ten nie ma bowiem charakteru tworzącego prawo, a w doniesieniu do powyższego kluczowe znaczenie ma powzięta uchwała o powołaniu czy odwołaniu⁴⁹.

⁴⁴ Zob. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego Óródek Zamiejskowy w Białymstoku z 27 października 2000 roku, sygn. akt SA/Bk 5/99, „Przełąd Podatkowy” 2001, nr 2, s. 63 i n.

⁴⁵ R. Pabis, *Spółka z o.o. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 197.

⁴⁶ M. Rodzynkiewicz, op. cit.

⁴⁷ Zob. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 9 marca 2012 roku, sygn. akt II FSK 1714/10, LEX nr 1244090.

⁴⁸ A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2019 (dostęp:16.03.2019).

⁴⁹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z 5 grudnia 2002 roku, sygn. akt I PKN 619/01, OSNP 2004, nr 11, poz. 191.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza w większości oparta na zapatrywaniach doktryny i judykaturze wskazuje większe zbliżenie ku pogładowi, że członkowie organów spółek kapitałowych mogą świadczyć swoje usługi na podstawie różnych stosunków prawnych. Samo powołanie do pełnienia funkcji członka zarządu przez właściwy organ spółki nie powoduje mimowolnie powstania stosunku pracy czy stosunku zlecenia do pełnienia tych funkcji. Jak wynika z dokonanej analizy przedstawianych poglądów, istnieje sposobność pozostawania w stosunku organizacyjnym ze spółką bez konieczności ustanawiania z nią innego stosunku, czyli pracy czy zlecenia⁵⁰.

Ponadto należy podkreślić, że organem uprawnionym do powołania zarządu jest w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością zgromadzenie wspólników, z uwagi na zajmowanie najwyższego stopnia w hierarchii organów spółki. Istniejąca zasada, stanowiąca, że w polskim systemie prawnym organem uprawniającym do powołania członka zarządu jest zgromadzenie wspólników, przewiduje wyjątki. Może je bowiem przewidywać umowa spółki. Nie ma też przeszkód, aby członek zarządu został powołany z grona wspólników, czy też osoba trzecia niezwiązana ze spółką. Krajowy prawodawca w uregulowaniach k.s.h. dopuścił możliwość, dzięki której prawo powołania członków zarządu może przysługiwać innemu organowi, bez zawężania do zgromadzenia wspólników. Ponadto powołanie danej osoby na członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością powoduje powstanie więzi między tą osobą a spółką o charakterze organizacyjnym.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 1998 r., Nr 137, poz. 887).

Ustawa z 15 maja 2015 roku prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2015 r., poz. 978).

Ustawa z 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r., poz. 1577).

Ustawa z 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., Nr 16, poz. 93).

Ustawa z 26 czerwca 1974 roku – Kodeks pracy (Dz.U. z 1997 r., Nr 24, poz. 141).

Ustawa z 29 czerwca 1995 roku o statystyce publicznej (Dz.U. z 1995 r., Nr 88, poz. 439).

Ustawa z 6 marca 2018 roku – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2018 r., poz. 646).

Literatura

Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2019.

⁵⁰ G. Orłowski, A. Patulski, *Zatrudnianie menedżerów w spółkach kapitałowych – wybrane zagadnienia*, LEX (dostęp: 14.03.2019).

- Kubot Z., *Rodzaje kontraktów menedżerskich*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1999, nr 7.
- Kwaśnicki R.L., *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, LEX.
- Marszałkowska-Krześ E., *Zgromadzenie wspólników spółki z o.o.*, LEX.
- Niewęglowski A., *Powołanie członka zarządu w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, LEX.
- Orłowski G., Patulski A., *Zatrudnianie menedżerów w spółkach kapitałowych – wybrane zagadnienia*, LEX.
- Pabis R., *Spółka z o.o. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Pisarczyk Ł., *Kontrakty menedżerskie (umowy o zarządzanie)*, LEX.
- Popiołek W., Członek zarządu spółki kapitałowej jako przedsiębiorca, [w:] *Ius est ars boni et aequi: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, (red.) A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Stowarzyszenie Notariuszy RP, Warszawa 2018.
- Rodzinkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. VII, LEX.
- Stefanicki R., *Zatrudnienie członka zarządu spółki kapitałowej na podstawie umowy o pracę (problemy wybrane)*, [w:] *Ius est ars boni et aequi: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, (red.) A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Stowarzyszenie Notariuszy RP, Warszawa 2018.
- Tanajewska R., *Charakter prawny zarządu w spółce akcyjnej*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Wantoch-Rekowski J., Kwaśniewski R., *Pełnienie funkcji członka zarządu spółki na podstawie powołania a podleganie ubezpieczeniom społecznym – w świetle decyzji interpretacyjnych ZUS i orzecznictwa sądowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 1.

Orzecznictwo

- Uchwała Sądu Najwyższego z 4 października 1994 roku, sygn. akt I PZP 42/94, OSNAPiUS 1994/11, poz. 174.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 28 czerwca 2017 roku, sygn. akt III AUa 1989/16.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 27 października 2016 roku, sygn. akt III AUa 559/15.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 20 czerwca 2017 roku, sygn. akt III AUa 783/16.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 23 marca 1999 roku, sygn. akt II UKN 536/98, OSNAPiUS 2000/10, poz. 403.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 17 lutego 2015 roku, sygn. akt I UK 221/14.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2004 roku, sygn. akt I PK 51/04, MPP 2005/2, s. 30.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 11 maja 2009 roku, sygn. akt I UK 15/09.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 8 października 2010 roku, sygn. akt II PK 30/10, MPP 2011/3, s. 138.

Strony internetowe

https://www.coig.com.pl/spis-polskich-firm_katalog-polskich-firm.php.

Problems of hiring board members in the Polish legal system

This article addresses the complex and controversial issue of how to employ board members in the Polish legal system.

The purpose of the article is to present legal solutions in the scope of possibilities and manner of employing and appointing bodies authorized to manage the represented entity, as well as to show the dissonance between these concepts, which is a source of problems both on the canvas of commercial law as well as labor law or tax law. In addition, the article aims to show possible solutions in this regard, taking into account the views of doctrine and jurisprudence. Moreover, the article attempts to answer the question whether the appointment of a member of the company's management board in connection with the conclusion of an external contract with him and his employment are immanent matters. Due to the fact that more and more people decide to start a business in the form of a limited company, the article also aims to dispel doubts and answer the most important questions regarding the constitution of the management body.

The article draws conclusions and makes a final reflection that, taking into account the answers to the questions and doubts contained in the article, in the extended scope provided by the doctrine and case law, it can be stated that the employment of a member of the management board of a capital company is not an inherent feature of the appointment of a given person as a member of that same management body.

Keywords: Law, employment, capital company, manager.

Magdalena Tyska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-8600-9975

magdalena.tyska@wp.pl

Zakaz łączenia funkcji członka rady nadzorczej i członka zarządu w spółkach kapitałowych i jego zastosowanie do fundacji – rozważania na gruncie prawa polskiego i niemieckiego

Wprowadzenie. Nadzór rejestrowy

Istotnym elementem uzyskania osobowości prawnej¹ przez spółki kapitałowe prawa handlowego² (art. 12, zwany dalej k.s.h.) i fundacje (art. 7 i 9 ustawy o fundacjach) jest dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego³ (dalej KRS). Odpowiednio na wspólnikach/akcjonariuszach i fundatorze ciąży obowiązek złożenia na odpowiednim formularzu wniosku o wpis do wyżej wymienionego rejestru⁴. W praktyce wraz dokonaniem wpisu powstaje problem w kwestii, czy sąd rejestrowy może dokonać wpisu jednej i tej samej osoby w dwóch organach spółki kapitałowej oraz w organach fundacji. Jeśli chodzi

¹ Art. 37 ustawy z 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny, (Dz.U. z 2019 r., poz. 1145 t.j. z 19 czerwca 2019 roku).

² To spółka z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółka akcyjna; kwestię ich ustroju reguluje tytuł I dział III oraz cały tytuł III k.s.h.

³ Ustawa z 20 sierpnia 1997 roku o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2019 r., poz. 1500 t.j. z 9 sierpnia 2019 roku), dalej: ustawa o KRS. Krajowy Rejestr Sądowy, podobnie jak większość rejestrów funkcjonujących dotychczas, ukształtowany został na podstawie koncepcji rejestru typu niemieckiego i pełni funkcję nie tylko informacyjną, lecz także legalizacyjną – z wpisem do rejestru niejednokrotnie wiąże się kształtowanie nowych sytuacji prawnych (zob. A. Michnik, *Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz*, Lex 2013).

⁴ Na podstawie art. 17 ustawy o KRS istnieje domniemanie, że dane wpisane do Rejestru są prawdziwe, co komplikuje sytuację podmiotów rejestrowych. Szerzej: D. Wajda, *Wpisy w Krajowym Rejestrze Sądowym wywołujące skutek deklaratoryjny*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2019, nr 1, s. 21–26.

o spółki prawa handlowego, jest to o tyle proste, gdyż ustawodawca przewidział zapis uniemożliwiający łączenie dwóch stanowisk w jednej spółce kapitałowej *a contrario* w fundacji.

Sąd w granicach postępowania rejestrowego⁵ dokonuje wpisu do KRS po stwierdzeniu, że czynności prawne stanowiące podstawę wpisu zostały podjęte przez uprawnioną osobę lub organ, a nadto są ważne. Dodatkowo postanowienie o wpisaniu *fundacji* do powyższego rejestru sąd wydaje po stwierdzeniu, że cel i statut *fundacji* są zgodne z przepisami *prawa*⁶. W tym zakresie sąd rejestrowy dokonuje badania prawidłowości z punktu formalnego oraz materialnego postępowania przy tworzeniu *fundacji* w granicach nadzoru rejestrowego. Jednocześnie dalsze uprawnienia sądu rejestrowego wynikają wprost z ustawy o KRS, co pozwala stwierdzić, że zasięg działania tegoż sądu został określony w dwóch aktach prawnych rangi ustawowej.

W tym miejscu należy przywołać art. 23 ust. 1 ustawy o KRS, gdzie zakres kognicji sądu określić można wielopłaszczyznowo. Zawiera on możliwość zbadania, czy dołączone do wniosku dokumenty (w formie załączników do formularza rejestrowego) są poprawne pod względem formy i treści z przepisami prawa. Należy wskazać, że to sąd musi sprawdzić, czy czynności prawne stanowiące podstawę wpisu (np. uchwały członków fundacji) zostały podjęte przez uprawnioną osobę lub organ, czy są prawnie ważne i wiążące oraz czy ich cel jest zgodny z przepisami prawa⁷. W zakresie samego wniosku sąd rejestrowy musi dokonać jego weryfikacji, bez względu na to, czy poweźmie w tej kwestii wątpliwości, czy też nie. Na tym etapie sąd rejestrowy może wykorzystać przyznane mu ustawowo uprawnienia nadzorcze na mocy art. 24 i następnych ustawy o KRS. Natomiast w pozostałym zakresie wpisania fundacji do rejestru, sąd dokonuje weryfikacji dostarczonej informacji w zgłoszonym wniosku pod względem ich zgodności z rzeczywistym stanem w sytuacji, gdy poweźmie uzasadnione wątpliwości.

W związku z powyższym postanowienia sądu rejestrowego o wpisie do KRS wydawane są po stwierdzeniu m.in., że cel, statut oraz podejmowana czynność zgodnie z treścią wniosku nie są sprzeczne z prawem. Jak wskazuje Sebastian Kidyba, sąd rejonowy jest jedynym obecnie organem, który może władczo wkraczać w sprawy *fundacji*. Poza art. 19 *ustawy o fundacjach*, gdzie właściwi ministrowie są uprawnieni do stosowania w trybie administracyjnym środków władczych w stosunku do przedstawicielstw *fundacji* zagranicznych⁸. Kompetencje nadzorcze sądu określone w art. 14 *ustawy o fundacjach* są szersze

⁵ T. Szczurowski, *Nowa regulacja postępowania rejestrowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 10, s. 48–51.

⁶ Zgodnie z art. 9 ustawy o fundacjach.

⁷ S. Kidyba, *Wybrane zagadnienia związane z nadzorem nad fundacjami – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 9, s. 32–38.

⁸ *Ibidem*, s. 33 i n.

od kompetencji określonych mianem kontrolnych, bowiem obejmują prawo ingerencji w działalność *fundacji*⁹.

Jednoznacznie wynika, że uprawnienia sądu rejestrowego są bardzo szerokie w zakresie badania prawidłowości wpisu. Jednakże pojawia się problem, jak ma postąpić sąd rejestrowy, gdy we wniosku o wpis fundacji pojawia się jedna i ta sama osoba wpisana zarówno w organie zarządczym, jak i organie nadzorczym. Ramy prawne kompetencji sąd rejestrowego umożliwiają mu zbadanie zasadności tego wpisu, tj. kontroli podjętych uchwał. Jednak brak jednoznacznych przepisów prawnych w odniesieniu do fundacji nie stanowi wprost, by istniał jakikolwiek zakaz łączenia stanowisk zarządczych i nadzorczych.

Jeśli przyjmiemy, że zgodnie z zasadami logiki organ kontrolowany nie może być kontrolującym oraz spojrzymy na zakaz niepołączalności stanowisk w spółkach kapitałowych, wpis jednego podmiotu w dwóch organach fundacji powinien zostać oddalony. Jednakże rodzi to pewne problemy, z którymi musi „borykać” się sąd rejestrowy. Sąd ten, otrzymując wniosek o wpis jednej osoby do zarządu i organu nadzoru w fundacji, nie jest przekonany o zasadności tego wpisu. Z jednej strony nie ma przepisu wprost mówiącego o zakazie łączenia stanowisk w fundacji, więc mogłoby się wydawać, że co nie jest zabronione, jest dozwolone. Natomiast z drugiej strony względy logiki oraz powszechnie przyjęte reguły i normy nie zezwalają na dokonanie takiego wpisu, by powierzyć jednej osobie sprawowanie funkcji zarządczych i kontrolnych jednocześnie w fundacji. Dlatego w dalszej części pracy zostaną ukazane rozważania prawne w oparciu o istniejące przepisy prawa nad przedmiotowym problemem, gdyż w rzeczywistości *extra legem* uniemożliwia podjęcie jednej słusznej decyzji w tej kwestii.

Ramy prawne zakazu łączenia stanowisk w spółkach kapitałowych

W pierwszej kolejności warto podkreślić, że ustawa zasadnicza ustanawia generalną zasadę *incompatibilitatis*¹⁰. Znajduje ona zastosowanie do niepołączalności funkcji stanowisk publicznych odnoszących się do zakazu łączenia mandatu poselskiego lub senatorskiego z funkcjami państwowymi oraz jako zakaz podejmowania czy też wykonywania określonej działalności gospodarczej¹¹. Ustanawiając tę zasadę, ustawodawca przewidział, że inne pozostałe jej przejawy zostaną szczegółowo unormowane na gruncie innych ustaw ustrojowych.

⁹ Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z 5 października 1994 roku, sygn. akt W 1/94, OTK 1994/2, poz. 47; orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 18 stycznia 1994 roku, sygn. akt K 9/93, OTK 1994/1, poz. 3, [w:] S. Kidyba, op.cit., s. 37.

¹⁰ *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, (red.) D. Dudek, Warszawa 2009, s. 223.

¹¹ Zob. art. 102, 103, 107 i 132 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

W zakresie spółek kapitałowych istnieje ustawowy zakaz łączenia funkcji członka rady nadzorczej z innymi funkcjami lub stanowiskiem. Zakaz ten zawarty w art. 214 i 387 k.s.h. stanowi, że „członek zarządu, prokurent, likwidator, kierownik oddziału lub zakładu oraz zatrudniony w spółce główny księgowy, radca prawny lub adwokat nie może być jednocześnie członkiem rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej”. Ponadto powyższe dotyczy również członków zarządu i likwidatorów spółki lub spółdzielni zależnej. Z uwagi na zakres poruszanej tematyki, dalsze rozważania w zakresie zakazu łączenia stanowisk będą dotyczyły członków zarządów oraz rady nadzorczej, komisji rewizyjnej lub inaczej nazwanych organów kontroli.

Powyżej przytoczony przepis jest bez wątpienia przejawem podstawowej zasady systemu dualistycznego organów w polskim prawie spółek handlowych i ma charakter normy bezwzględnie obowiązującej¹². W tym miejscu należy podzielić uwagi Andrzeja Szumańskiego, że zakaz ten jest w pełni uzasadniony, gdyż nadzorowany nie może być nadzorującym. Celem istnienia zakazu łączenia stanowisk jest uniemożliwienie wykonywania czynności nadzorczych przez osoby, które w rzeczywistości temu nadzorowi podlegają. Odnosi się to również do podmiotów, które ze względu na zajmowane stanowisko, pełnienie funkcji lub podporządkowanie zawodowe są zależne oraz powiązane z członkami zarządu owej spółki kapitałowej. Zarząd oraz rada nadzorcza są organami w pełni niezależnymi, gdyż organy te mają swoje własne określone kompetencje. Do kompetencji własnych rady nadzorczej należy przede wszystkim kontrolowanie działań zarządu, stąd też udział członków zarówno w zarządzie, jak i radzie nadzorczej sprawiałby, że kontrola ta byłaby w rzeczywistości iluzoryczna, pozbawiona cech prawidłowej i rzetelnej kontroli¹³.

Komentowany przepis odnosi się do „bycia” jednocześnie członkiem zarządu oraz członkiem rady nadzorczej. Z punktu logicznego rozumowania istnieje niemożność jednoczesnego pogodzenia pełnienia tych dwóch funkcji w jednej spółce. Główną przyczyną wprowadzenia powyższych regulacji jest zakaz przyzwolenia, by osoby i organy były jednocześnie kontrolowanym i kontrolującym, nadzorującym i nadzorowanym oraz oceniającym i ocenianym. Prowadzi to do wniosku, że zakaz łączenia funkcji należy wiązać nie tylko ze sferą prowadzenia spraw. Należy również powiązać go ze sferą reprezentacji, czyli dokonywania czynności prawnych. Określony krąg osób objętych zakazem został więc określony w taki sposób, by uniknąć możliwości połączenia przez określoną osobę funkcji kontrolnej lub nadzorczej z funkcjami wykonawczymi, zarządzającymi czy reprezentacyjnymi w spółce¹⁴.

¹² P. Piniór, *Zakaz łączenia stanowisk z członkostwem w radzie nadzorczej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2016, t. XXXVI, s. 327–337.

¹³ A. Szumański, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, Warszawa 2014, s. 546 i n.

¹⁴ A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2019, s. 1068 i n.

Istnieje jednak pewna możliwość sprawowania tych dwóch funkcji, z tym zastrzeżeniem, że nie jednocześnie w jednej spółce. Dotyczy to przykładowo przypadku wygaśnięcia mandatu czy zrzeczenia się (złożenie rezygnacji) pełnienia funkcji zarządczych lub nadzorczych¹⁵. W sytuacji, gdy członek zarządu spółki kapitałowej skutecznie zrezygnuje ze swojej dotychczasowej funkcji, wówczas może zostać on wybrany do rady nadzorczej. Niezastosowanie się do zakazu łączenia stanowisk, o którym mowa art. 214 i 387 k.s.h., z mocy prawa skutkuje nieważnością wyboru tej osoby na dane stanowisko¹⁶.

Zarys pojęcia fundacji w ustawodawstwie polskim i niemieckim

Przed przystąpieniem do dalszych zagadnień należy pochylić się nad kluczowym pojęciem fundacji. Bez wątplenia znaczenie terminologii spółek kapitałowych jest każdemu znane, o tyle bardziej problematyczne może być to wobec terminu fundacji.

Na gruncie polskiej ustawy o fundacjach nie znajdziemy *stricte* legalnej definicji pojęcia fundacji¹⁷. Znaczenie terminu fundacji można postrzegać zarówno w ujęciu społecznym jako podmiot realizujący cele społeczne, w ujęciu gospodarczym jako uczestnika w obrocie gospodarczym oraz w ujęciu prawnym¹⁸. Jak wskazuje Krzysztof Majczyk fundacje to *universitates rerum*, czyli zrzeszenie osób fizycznych masy majątkowej, która zgodnie z wolą fundatora przeznaczona jest na trwały i godziwy cel. Stanowi organizację pozarządową, cechującą się niezależnością od państwa, dobrowolnością działania oraz tworzenia. Przypisuje się również fundacji niedochodowość, czyli nienastawienie na cel zarobkowy, a osiąganie zysku i jej funkcjonowanie na rzecz dobra wspólnego. Jednocześnie posiada ona osobowość prawną¹⁹.

¹⁵ P. Pinior, *Wygaśnięcie mandatu członków organu spółki kapitałowej w świetle najnowsze- go orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2017, nr 7, s. 12–16.

¹⁶ Wynika to z przepisów zawartych w dwóch ustawach, tj. art. 2 k.s.h. oraz 58 § 1 k.c. Szerzej: W. Popiołek, *Wygaśnięcie mandatu członka organu spółki kapitałowej*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, (red.) J. Frąckowiak, Wrocław 2006, s. 790; A. Kidyba, *Kodeks spółek...*, s. 990; D. Kulgawczuk, R.L. Kwaśnicki, *Zakaz pełnienia funkcji członka organu nadzoru spółki kapitałowej w kodeksie spółek handlowych – uwagi de lege lata oraz wnioski de lege ferenda*, „Prawo Spółek” 2006, nr 11 s. 10; K. Strzelczyk, [w:] J. Naworski, R. Potrzeszcz, J. Rodziewicz, T. Siemiątkowski, K. Strzelczyk, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2011, s. 384.

¹⁷ Ustawa ta wymienia jednak cechy fundacji, które pozwalają na skonstruowanie takiej definicji. Zob. A. Rzetecka-Gil, *Ustawa o fundacjach. Komentarz*, LEX/el. 2018.

¹⁸ M. Wach, *Fundacja – wyodrębniona masa majątkowa czy organizacja społeczna?*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 7, s. 27–32.

¹⁹ K. Majczyk, *Fundacja a stowarzyszenie – podobieństwa i różnice*, Lex–ABC. Komentarz praktyczny.

Dalsze rozważania będą opierać się na ujęciu prawnym i gospodarczym omawianego pojęcia. Przyjmijmy najogólniejszy zakres pojęcia fundacji jako organizacji pozarządowej, powołanej przede wszystkim do celów społecznie lub gospodarczo użytecznych. Wyposażona jest ona w majątek przeznaczony na realizację jej celów oraz ustanowiona przez fundatora²⁰, którym mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne. Należy zauważyć, że fundacja nie jest organizacją społeczną – jest osobą prawną przyjętą, tzw. aktem fundacyjnym²¹. To fundator wskazuje na jakie cele fundacji (np. kulturalne, naukowe, społeczne, charytatywne) zostanie przeznaczony majątek. W związku z tym fundacja nie jest korporacją czy ugrupowaniem obywateli, lecz organem obywateli, którego podstawą działania jest majątek²².

Terminologia pojęcia fundacja nie jest również jednolita na gruncie poszczególnych systemów prawnych (polski system jest bliższy systemowi prawa kontynentalnego)²³. Ustawodawstwo niemieckie regulujące działalność fundacji – podobnie jak polskie – pomija unormowanie przedmiotowego zagadnienia. Zatem kwestia ta stanowi węzłowe problemy prawa fundacyjnego nie tylko w odniesieniu do naszych krajowych regulacji²⁴.

Niemiecki spór w doktrynie sprawił, że przyjęto ogólny pogląd stanowiący, że fundacja jest organizacją o charakterze niekorporacyjnym, która realizuje określone cele przy pomocy przekazanego jej majątku, wobec czego ważniejszy jest cel bądź majątek. Przytoczyć należy twierdzenie Harry'ego Ebersbacha, że bez względu na przyjęcie terminu fundacji, muszą być w nim zawarte elementy jak niezwiązkowa struktura, cel oraz majątek²⁵. Niezwiązkowa (niekorporacyjna) organizacja fundacji, odróżnia je od korporacji, które mają taką strukturę. Zatem niemieckie fundacje nie posiadają uprawnionych członków tylko użytkowników lub destynatariuszy. Istnieją również fundacje bez destynatariuszy²⁶.

Wskazać należy na różne formy fundacji jak prywatne, publiczne, samodzielne (mające osobowość prawną) oraz niesamodzielne (bez osobowości prawnej)²⁷. Znane są prawu niemieckiemu fundacje rodzinne, które nie posiadają owej związkowej struktury organizacyjnej. Celem tych fundacji jest wyłącznie

²⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 30 lipca 1998 roku, sygn. akt I ACa 500/98, Lex nr 36283.

²¹ „Oświadczenie woli o ustanowieniu fundacji fundator może złożyć przez pełnomocnika (art. 3 ust. 1 ustawy o fundacjach). Zarząd fundacji jest organem kolegialnym” – postanowienie Sądu Najwyższego z 8 grudnia 1992 roku, sygn. akt I CRN 1982/92, Lex nr 1671713.

²² P. Suski, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2018, s. 384–388; wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z 10 lutego 1994 roku, sygn. akt SA/Po 3045/93, Lex nr 9361.

²³ P. Suski, op. cit., s. 384–388.

²⁴ Art. 80-89 Bürgerliches Gesetzbuch BGB w Niemczech reguluje zakres fundacji, <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (dostęp: 10.04.2019).

²⁵ H. Ebersbach, *Handbuch der deutschen Stiftungen*, Göttingen 1972, s. 15.

²⁶ H. Cioch, *Fundacje w ujęciu prawa polskiego na tle porównawczym*, Lublin 2000, s. 15 i n.

²⁷ Ibidem, s. 16.

interes danej rodziny lub kilku rodzin²⁸. Podobnie ma to miejsce w naszym krajowym ustawodawstwie, gdzie głównym elementem fundacji jest jej cel (cele), który określony zostaje przez fundatora w akcie fundacyjnym²⁹.

Obligatoryjne oraz fakultatywne organy fundacji w prawie polskim i niemieckim

Ustawa o fundacjach jest dość lakonicznym aktem prawnym, zawierającym wyłącznie 20 artykułów regulujących podstawowe zagadnienia. Prowadzi to do wniosku, że występujące problemy w poruszanej kwestii powinny pociągać za sobą dalsze procesy legislacyjne³⁰.

W zakresie cytowanej powyżej ustawy istnieje wyłącznie art. 5 ust. 1, który *de facto* nie odnosi się do organów fundacji. Ustawodawca zdecydował się na wskazanie organów fundacji poprzez wyliczenie elementów, z których musi składać się statut, który stanowi podstawę działania fundacji³¹. Obligatoryjnym elementem jest określenie nazwy, siedziby, majątku, celów, zasad, formy i zakresu działania fundacji oraz ustanowienie zarządu, jego członków, a także uprawnień. Dalsza treść cytowanego przepisu dotyczy fakultatywnych elementów, m.in. prowadzenia działalności gospodarczej przez fundację, dopuszczalnych warunków połączenia z inną fundacją, zmian celu lub statutu, a także tworzenia obok zarządu innych organów fundacji. Podkreślić należy, że brak wskazania powyższych elementów przez fundatora w statucie nie powoduje bezwzględnej odmowy dokonania wpisu do rejestru, gdyż stanowi to brak formalny dający się usunąć w wyznaczonym terminie przez sąd rejestrowy³².

Ustanowienie przez fundację jakiegokolwiek innego organu (prócz zarządu) nie jest w żaden sposób wymagane. Jest to przeciwieństwo w zakresie organów spółki kapitałowej. Na mocy ustawy o fundacjach możemy wskazać na organy obligatoryjne, którym jest zarząd oraz na organy fakultatywne, którym może być inny organ, np. nadzoru. Ustanawianie innych organów fundacji możliwe jest w dwojaki sposób – w pierwszym statucie

²⁸ H. Sorg, *Die Familienstiftung: Wesen, Probleme, Gestaltungsvorschläge für d. Praxis*, 1 Aufl., Baden-Baden 1984, s. 27.

²⁹ M. Bedndorf-Budnorf, *Obowiązek udzielania zamówień publicznych przez fundacje i stowarzyszenia*, E-seria Monografie Wydziału Prawa i Administracji UWM, Olsztyn 2018, s. 101–115.

³⁰ Tak też H. Cioch, *O potrzebie dokonania zmian w polskim prawie fundacyjnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1999, nr 2, s. 65–74.

³¹ Na mocy art. 4 ustawy o fundacjach: „Fundacja działa na podstawie przepisów niniejszej ustawy i statutu”.

³² Przepis art. 130 ustawy z 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio. Wyjątkiem jest złożenie wniosku nie na urzędowym formularzu albo na formularzu udostępnionym w systemie teleinformatycznym, nieopłacenie wniosku opłatą sądową lub nieprawidłowo wypełniony podlega zwróceniu, bez wzywania do uzupełnienia braków na mocy art. 19 ustawy o KRS.

fundatora³³ oraz poprzez dokonanie stosownych zmian w statucie w przyszłości. W praktyce tym innym, nowym organem powołanym przez fundację jest organ nadzoru zwany często radą fundatorów, radą fundacji, radą nadzorczą czy radą programową. Wskazanie takiego organu na właściwym formularzu stanowiącym wpis do rejestru jest jedynie przejawem własnej woli fundatora.

Warto wskazać na § 3 ust. 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 17 listopada 2014 roku w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach³⁴, zgodnie z którym ilekroć w dziale 2 *rejestru* przedsiębiorców lub *rejestru* stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej jest mowa o organie nadzoru, należy wpisać – w oparciu o akt prawny określający organizację danego podmiotu – organ wskazany jako organ nadzoru bądź organ tego podmiotu, który wykonuje czynności (funkcje) wewnętrzne nadzorcze, kontrolne, choćby posiadał inną nazwę. Z powyższego wynika, że bez względu na nazwę organu nadzoru, sąd rejestrowy w oparciu o statut fundacji, powinien dokonać jego wpisu jako organ nadzoru.

Podkreślić należy, że fakultatywnym organem (prócz zarządu) nie mogą być organy posiadające upoważnienie do zniesienia lub przekształcenia fundacji a także do dokonania odstępstw od ustalonych celów fundacji³⁵. Ponadto organy te nie mogą naruszać dyspozycji zawartej w art. 10 ustawy o fundacjach, że zarząd ma wyłączne uprawnienia do kierowania działalnością fundacji oraz reprezentowania jej na zewnątrz. Przede wszystkim wobec braku ustawowego określenia kompetencji organów przyjmuje się, że ich kształt, nazwa, cel oraz działania zależą od uzgodnień „twórców” fundacji.

Niemieckie przepisy prawa fundacyjnego – podobnie jak uregulowania krajowe – stwarzają dowolność w przedmiocie organizacji fundacji. Dodatkowo tworzą jedną naczelną zasadę, że każda fundacja obligatoryjnie musi utworzyć co najmniej jeden organ posiadający kompetencje zarządzające i reprezentacyjne³⁶. Natomiast ustanowienie wewnętrznego organu nadzoru nie jest obowiązkiem fundacji. System prawa niemieckiego przywodzi wyłącznie działalność jednego organu fundacji, tj. zarządu. Wprowadzenie wewnętrznego systemu *check and balances* jest jednak pozytywnie postrzegane przez społeczeństwo i daje dalsze gwarancje należytego sprawowania zarządu przez fundacje³⁷.

³³ J.A. Strzępka, *Fundator – osoba prawna w prawie fundacyjnym*, „Prawo Spółek” 2002, nr 6, s. 32.

³⁴ Dz.U. z 2019 r., poz. 1500, t.j. z 9 sierpnia 2019 roku.

³⁵ H. Cioch, *Organy fundacji w aspekcie prawnoporównawczym*, „Nowe Prawo” 1986, nr 5–6, s. 69.

³⁶ Tak stanowi § 81 Bürgerliches Gesetzbuch, że statut fundacji powinien zawierać postanowienia dotyczące tworzenia zarządu fundacji.

³⁷ *Rola i modele fundacji w Polsce i Europie*, (red.) M. Arczewska, Warszawa 2009, s. 96 i n.

Zakaz łączenia stanowisk w fundacjach

Zagadnienie zakazu łączenia stanowisk w fundacjach (nie we wszystkich – czytaj dalej) nie zawiera normatywnego wymiaru. Kwestia ta nie stała się również przedmiotem szerszego zainteresowania doktryny czy też orzecznictwa sądu. Nieuregulowanie tej materii może być dla fundacji tym bardziej niekorzystne, gdyż im większymi środkami (majątkiem) one dysponują lub prowadzą działalność gospodarczą, tym bardziej potrzebny jest organ nadzorczy. Co więcej, nie mają one również prawnego obowiązku posiadania organu nadzoru, jednak powinno to być standardem gwarantującym prawidłowe funkcjonowanie tego podmiotu³⁸.

Ustawa o fundacjach nie dookreśla tego zagadnienia poprzez wskazanie kto może bądź nie może być członkiem innego fakultatywnego organu albo organu obligatoryjnego. Wskazuje również na to Joanna Dominowska, potwierdzając, że w *ustawie o fundacjach* brak jest jakichkolwiek przepisów mających zapobiec konfliktom interesów. Właściwie jedyny zakaz, który wydaje się możliwy do wyprowadzenia i obrony z ogólnych zasad systemu w zakresie osób prawnych, to *zakaz łączenia* funkcji członka zarządu z funkcją organu nadzorczego, pod jaką organ ten w *fundacji* występuje, o ile w ogóle jest powołany. Dominowska dalej utrzymuje, że niemożliwość łączenia tych dwóch *stanowisk* dotyczy każdej *fundacji* i nie zależy od tego, czy *fundacja* prowadzi działalność gospodarczą, czy jej nie prowadzi³⁹.

Ustawodawca przewidział ustawowy zakaz łączenia stanowisk, który znajduje zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do fundacji, która uzyskała status organizacji pożytku publicznego, zgodnie z ustawą z 24 kwietnia 2003 roku o *działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*⁴⁰. Art. 20 cytowanej *ustawy nakłada prawny obowiązek posiadania przez statut fundacji* kolegiального organu kontroli lub nadzoru, odrębnego od organu zarządzającego i niepodlegającego mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru. W dalszej części wskazuje, że członkowie organu kontroli lub nadzoru:

a) nie mogą być członkami organu zarządzającego ani pozostawać z nimi w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu, w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości służbowej,

b) nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe,

³⁸ Problemy wynikające z powodu braku w fundacji wewnętrznego organu o kompetencjach nadzorczych, zob. J. Dominowska, *Reprezentacja fundacji w stosunkach z jej zarządem*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2017, nr 2, s. 4–9.

³⁹ Szerzej: J. Dominowska, *Prowadzenie działalności gospodarczej przez fundacje. Studium prawne*, Warszawa 2016.

⁴⁰ Dz.U. z 2019 r., poz. 688, t.j. z 12 kwietnia 2019 roku (dalej: u.d.p.p.w.).

c) mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłoszone przez prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni.

Wobec powyższego zakaz łączenia stanowisk w zakresie fundacji, która uzyskała status organizacji pożytku publicznego nie powinien budzić wątpliwości.

Zgodnie z art. 27 b u.d.p.p.w. członek tego organu ponosi odpowiedzialność wobec organizacji pożytku publicznej (czyli tutaj fundacji o takim statusie) za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami statutu organizacji pożytku publicznego. Odpowiedzialność jego wyłącza brak winy. To na fundacji ciąży obowiązek udowodnienia szkody, niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków oraz wskazania związku przyczynowego między szkodą a niewykonaniem (nienależytym wykonaniem) obowiązków. Natomiast na członku zarządu, innego organu albo likwidatorze spoczywa ciężar udowodnienia braku winy, czyli dołożenia należytej staranności przy wykonywaniu powierzonych obowiązków⁴¹.

Warto też zaznaczyć, że komentowany artykuł odpowiada w swej treści art. 293 i 483 k.s.h. W świetle wyróżnionych przepisów członek zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej i likwidator odpowiadają wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami umowy spółki, chyba że nie ponoszą winy. Przy wykonywaniu swoich obowiązków powinni oni dołożyć staranności wynikającej z zawodowego charakteru swojej działalności (art. 293 k.s.h.). Jeżeli szkodę wyrządziło kilka osób wspólnie, odpowiadają wówczas solidarnie (art. 294 k.s.h.)⁴².

W tym zakresie wiele problemów nasuwa zakaz łączenia stanowisk na gruncie fundacji, która nie otrzymała powyższego statusu. Pojawia się zatem pytanie: Czy jedna osoba może zarówno zarządzać jak i nadzorować, czy kontrolować własne działania? Ma to istotne znaczenie w kwestii sprawowanego nadzoru. Jak wskazuje Piotr Staszczuk, w przypadku znacznie większych fundacji wskazane jest powołanie organów kontroli wewnętrznej, bez względu na ich nazwę. Ważne są natomiast kompetencje, jakie będzie sprawował ten nadzorczy twór⁴³.

Zaznaczyć należy, że prawu niemieckiemu nie jest również znany powyższej wskazany zakaz w organach fundacji. Niemiecki kodeks cywilny wprost nie zawiera takich postanowień. Jedynie odsyła w § 86 do stosowania prawa stowarzyszeń, który stanowi, że przepisy sekcji 26 i 27 (3) oraz sekcji 28 do 31a i 42 stosuje się odpowiednio do fundacji, ale przepisy sekcji 26 (2) zda-

⁴¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 9 lutego 2006 roku, sygn. akt V CSK 128/05, M.P. 2006, nr 5, s. 226.

⁴² A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Objasnienia*, Kraków 2001, s. 440 i n.

⁴³ P. Staszczuk, *Ustawa o fundacji. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2015, s. 54–56.

nie 1, 27 (3) i 28 mają zastosowanie tylko w zakresie, gdzie administracja fundacji jest zarządzana przez jedną władzę publiczną, chyba że postanowiono inaczej. Postanowienia § 26 ust. 2 zdanie drugie i § 29 nie mają zastosowania do fundacji zarządzanych przez organ publiczny. Należy zatem stwierdzić, że problematyka ta kształtuje się nie tylko w świetle polskiego prawa fundacyjnego, ale również w niemieckim ustawodawstwie.

Podsumowanie

Tematyka niniejszego artykułu jest o tyle istotna, gdyż aktualne regulacje prawne stanowią poniekąd wyzwanie dla sądów rejestrowych. Ustawa o fundacjach nie ustanawia zakazu łączenia stanowisk w organach fundacji, *a contrario* do fundacji, która uzyskała statut organizacji pożytku publicznego. Wynika z tego, że w doniesieniu do tych „zwykłych” fundacji brak jest unormowania owej materii. Takowa problematyka występuje również na gruncie ustawodawstwa niemieckiego, bowiem Bürgerliches Gesetzbuch również nie reguluje przedmiotowej kwestii.

W zakresie spółek prawa handlowego jest to kwestia bezproblemowa, bowiem ustawodawca przewidział powyższy zakaz w spółkach kapitałowych. Wobec powyższego wydawać by się mogło z jednej strony, że skoro ustawodawca nie przewidział tego zakazu w odniesieniu do „zwykłych” fundacji, to po prostu go nie ma. Zatem ten sam członek może pełnić jednocześnie funkcje zarządcze i kontrolne. Natomiast z drugiej strony, zgodnie z zasadami zdrowego rozsądku, istniejącymi przepisami prawa i zasadami prakseologicznymi, nie sposób zgodzić się z twierdzeniem, że jedna osoba pełni jednocześnie obie powyższe funkcje.

Konstytucyjny przepis o zakazie łączenia stanowisk oraz przepisy k.s.h. nie wskazują *expressis verbis*, że znajdują zastosowanie do regulacji prawnych dotyczących fundacji. Potwierdza to fakt, że nie istnieją przepisy blankietowe w ustawie o fundacjach, które by wskazywały na stosowanie w sprawach w niej nieuregulowanych odpowiednich przepisów innej ustawy, np. k.s.h. Jednakże względy logiki oraz przyjęte zasady w innych ustawach ustrojowych nie zezwalają na ustanowienie jednej osoby w dwóch organach fundacji. Wobec czego *per analogiam* należy odnieść przepisy o przedmiotowym zakazie z kodeksu spółek handlowych do organów fundacji. Przemawia również za tym fakt, że spółki oraz fundacje dokonują wpisu do wspólnego rejestru KRS. Sąd rejestrowy, dokonując wpisu członków organów fundacji, w odniesieniu do zakazu ustanowionego w prawie handlowym nie może zezwolić, by członkowie organu zarządzającego byli jednocześnie członkami organu w fundacji na wzór spółek kapitałowych. Organy te pozostają w stosunku do siebie w różnych zależnościach. Zarząd bez wątpienia jest organem zależny od organu nadzoru,

gdyż posiada kompetencje nadzorcze działań zarządu, co już pozostaje w sprzeczności z łączeniem funkcji w obu organach. Fundacje – tak jak spółki kapitałowe – posiadają masę majątkową.

Istnieją pewne trudności, by odwoływać się do jakichkolwiek innych unormowań w zakresie tej materii, bowiem zdaniem autora jest to część prawa o fundacjach wymagająca wyraźnego uregulowania. Dostępne normy prawne kreujące rozwiązania tego problemu dostępne na podstawie przepisów konstytucyjnych, a także stosowanie *per analogiam* zakazu łączenia stanowisk z k.s.h. nie są wystarczającym oraz ugruntowanym źródłem prawa stanowiącym prawne zabezpieczenie interesów fundacji. Zasadne jest podjęcie działań o charakterze prawnym zmierzających do wzmocnienia tych instytucji, bowiem istotne jest to ze względu ochrony przed arbitralnymi działaniami członków zarządu oraz negowaniu możliwości sprzedajności i innych czynów prawnie niedozwolonych.

Bibliografia

Literatura

- Bedndorf-Budnorf M., *Obowiązek udzielania zamówień publicznych przez fundacje i stowarzyszenia*, E-seria Monografie Wydziału Prawa i Administracji UWM, WPiA, Olsztyn 2018.
- Cioch H., *Fundacje w ujęciu prawa polskiego na tle porównawczym*, AWH Antoni Dudek, Lublin 2000.
- Cioch H., *O potrzebie dokonania zmian w polskim prawie fundacyjnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1999, nr 2.
- Cioch H., *Organy fundacji w aspekcie prawoporównawczym*, „Nowe Prawo” 1986, nr 5–6.
- Dominowska J., *Prowadzenie działalności gospodarczej przez fundacje. Studium prawne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Dominowska J., *Reprezentacja fundacji w stosunkach z jej zarządem*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2017, nr 2.
- Ebersbach H., *Handbuch der deutschen Stiftungen*, Göttingen 1972.
- Kidyba A., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Kidyba A., *Kodeks spółek handlowych. Objasnienia*, Zakamycze, Kraków 2001.
- Kidyba S., *Wybrane zagadnienia związane z nadzorem nad fundacjami – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 9.
- Kulgawczuk D., Kwaśnicki R.L., *Zakaz pełnienia funkcji członka organu nadzoru spółki kapitałowej w kodeksie spółek handlowych – uwagi de lege lata oraz wnioski de lege ferenda*, „Prawo Spółek” 2006, nr 11.
- Majczyk K., *Fundacja a stowarzyszenie – podobieństwa i różnice*, Lex–ABC. Komentarz praktyczny.
- Michnik A., *Krajowy Rejestr Sądowy. Komentarz*, LEX 2013.

- Piniór P., *Wygaśnięcie mandatu członków organu spółki kapitałowej w świetle najnowszego orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2017, nr 7.
- Piniór P., *Zakaz łączenia stanowisk z członkostwem w radzie nadzorczej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2016, t. XXXVI.
- Popiołek W., *Wygaśnięcie mandatu członka organu spółki kapitałowej*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, (red.) J. Frąckowiak, Wyd. UWr, Wrocław 2006.
- Rola i modele fundacji w Polsce i Europie*, (red.) M. Arczewska, Forum Darczyńców w Polsce, Warszawa 2009.
- Rzetecka-Gil A., *Ustawa o fundacjach. Komentarz*, LEX/el. 2018.
- Sorg H., *Die Familienstiftung: Wesen, Probleme, Gestaltungsvorschläge für d. Praxis*, 1 Aufl, Baden-Baden 1984.
- Staszczuk P., *Ustawa o fundacji. Komentarz praktyczny*, Difin, Warszawa 2015.
- Strzelczyk K., [w:] J. Naworski, R. Potrzyszcz, J. Rodziewicz, T. Siemiątkowski, K. Strzelczyk, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Strzępka J.A., *Fundator – osoba prawna w prawie fundacyjnym*, „Prawo Spółek” 2002, nr 6.
- Suski P., *Stowarzyszenia i fundacje*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Szczurowski T., *Nowa regulacja postępowania rejestrowego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 10, s. 48–51.
- Szumański A., [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Wach M., *Fundacja – wyodrębniona masa majątkowa czy organizacja społeczna?*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 7.
- Wajda D., *Wpisy w Krajowym Rejestrze Sądowym wywołujące skutek deklaratoryjny*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2019, nr 1.
- Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, (red.) D. Dudek, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 223.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).
- Ustawy z 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r., poz. 1145, t.j. z 19 czerwca 2019 roku).
- Ustawa z 20 sierpnia 1997 roku o Krajowym Rejestrze Sądowym, (Dz.U. z 2019 r., poz. 1500, t.j. z 9 sierpnia 2019 roku).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 15 marca 2019 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2019 r., poz. 688, t.j. z 12 kwietnia 2019 roku).
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2019 r., poz. 1500 t.j. z 9 sierpnia 2019 roku).

Orzecznictwo

- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 18 stycznia 1994 roku, sygn. akt K 9/93, OTK 1994/1, poz. 3.

Postanowienie Sądu Najwyższego z 8 grudnia 1992 roku, sygn. akt I CRN 1982/92, LEX nr 1671713.

Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z 5 października 1994 roku, sygn. akt W 1/94, OTK 1994/2, poz. 47.

Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z 10 lutego 1994 roku, sygn. akt SA/Po 3045/93, LEX nr 9361.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 30 lipca 1998 roku, sygn. akt I ACa 500/98, LEX nr 36283.

Wyrok Sądu Najwyższego z 9 lutego 2006 roku, sygn. akt V CSK 128/05, M.P 2006, nr 5.

Inne

<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

Prohibition of combining the functions of a member of the supervisory board and a member of the management board in capital companies and its application to foundations. Considerations under Polish and German law

The ban on joining positions in the organs of companies is an absolute ban defined by law. The problem, however, arises in the case of a foundation that, in fact, does not have the prohibition set out above. This article discusses the question of whether the prohibition on joining positions specified in commercial companies by analogy should apply to members of the foundation's bodies. The subject of consideration is therefore an attempt to answer the question whether the ban on joining positions set out in Art. 214 and 387 of the Act of 15 September 2000 Code of Commercial Companies, should be modeled in foundations. Contrary to appearances, this subject is current and creates problems primarily for registry courts, because there are no relevant legal regulations or court rulings in this respect. The considerations in the content of the work relate to the position that the statutory ban in the Code of Commercial Companies and Partnerships by logical reasoning should also be established in foundations.

Keywords: commercial law, ban on joining positions, foundations, capital companies, registration court.

Rafał Wójcicki

Stowarzyszenie „Towarzystwo Ponad Podziałami”

ORCID: 0000-0002-0270-2298

kancelaria@kanonista.org

Programy społeczne wspierające rodzinę

Wstęp

Od dziesięcioleci Polska była krajem pomocowym z szeroko rozwiniętymi programami wsparcia. Potrzeby ludzi zawsze były duże z uwagi na mentalność ludzką. Ubóstwo, jakie panowało, było naturalnym zjawiskiem. Wobec krajów rozwiniętych Polska była na szarym końcu. Jednak po wielu latach ta sytuacja zmieniła się, choć nie zmieniła się mentalność przeciętnego Polaka, „Mnie się należy!”. Ludzie wolą przyjmować gotowe propozycje niż na własną rękę szukać wyjścia z trudnych życiowo sytuacji. Państwo polskie już od dwudziestolecia międzywojennego działało tak, by wspierać ludzi biednych. Trzeba przy tej okazji podkreślić, że bieda wciąż wynika głównie z nieudolności i niechęci do zmiany własnej sytuacji, co ma miejsce także w ostatnich latach. Państwo jednak pomyślało o każdej rodzinie w szerokim kontekście (z uwzględnieniem różnych grup społecznych). Tworząc programy społecznościowe, państwo stara się polepszyć byt każdego człowieka znajdującego się w trudnej sytuacji materialnej i życiowej oraz rodzin biednych, niewydolnych wychowawczo. Z tego powodu powstają programy zabezpieczające najważniejsze potrzeby Polaków poprawiające sytuację ekonomiczną i ogólnie egzystencjalną wielu polskich obywateli.

Artykuł pozwoli dostrzec działania obecnego rządu w celu zaspakajania potrzeb osób mniej zamożnych, by mogły one żyć bezpiecznie, zdrowo i godnie.

Istota rodziny

W polskiej tradycji, aby rodzina spełniała swoje funkcje społeczne, musi najpierw zostać zawarty związek małżeński. Małżeństwo jest zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu

stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego¹. I od tego momentu taki związek może liczyć na wsparcie instytucji kościelnych i państwowych².

Miłość, jaka łączy dwoje ludzi, jest przesłanką do powstania rodziny. Dzieci są ubogaceniem małżeństwa. Obecnie małżeństwo i rodzina objęte są pełną ochroną prawną. Różne organizacje – świeckie i kościelne – wspierają rodziny, by zapewnić im bezpieczeństwo, zdrowie oraz dostatnie i godne życie. Wszelkie poradnie mające na celu pomoc ludziom w trudnych sytuacjach życiowych, kryzysowych, (np. znęcanie się nad rodziną, alkoholizm, przypadkach wszelkich niewydolności wychowawczych i funkcjonalnych rodziny) kierują takie osoby do odpowiednich specjalistycznych instytucji.

Także Kościół katolicki w swoich deklaracjach opowiada się za formami pomocowymi dla biednych, w tym także dla rodzin wielodzietnych. Jednak należałoby poruszyć także aspekt, jaki powinien Kościół wziąć pod uwagę, mianowicie rolę edukacyjną, gdyż nie zawsze posiadanie dużej liczby dzieci wynika ze świadomego planowania rodziny. Dlatego nie mniej istotnym elementem jest wykształcenie. Zdobycie wykształcenia wiąże się jednak z dużymi nakładami finansowymi. Jest kosztowne, zwłaszcza gdy młody, biedny człowiek chce się kształcić i osiągać lepsze perspektywy, a nie ma możliwości finansowych.

W myśl prawa cywilnego małżeństwo to związek dwojga ludzi odmiennych płci, czyli mężczyzny i kobiety³ (choć ostatnie lata wskazują, że są środowiska, które dają przyzwolenie i akceptację na zakładanie związków osób jednopłciowych, choć w istocie jest to niezgodne z naturą). Jednak młodzi ludzie nie są odporni na stresy i niepowodzenia, dlatego dosyć szybko rozwodzą się. Rozwody udzielane są niemal na życzenie, najczęściej bez orzekania winy stron procesowych. Małżonkowie mogą korzystać z różnych form porozumienia, m.in. mediacji, jednak jest ona rzadko stosowana w Polsce w praktyce. Prawo bardzo troszczy się także o dobro dziecka – nie tylko w wymiarze wydania go na świat, ale również pełnego rozwoju. Obecnie ogranicza się odbieranie dzieci nawet na skutek biedy. Sejm 11 lutego 2016 roku uchwalił ustawę dotyczącą noweli-

¹ Art. 1 ustawy z 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2017 r., poz. 682).

² J. Krzywkowska, M. Krzywkowska, *Atrakcyjne formy wspierania wartości rodzinnych wspólnym zadaniem instytucji kościelnych i państwowych*, [w:] *Atrakcyjność: potrzeba czy zasada?*, (red.) A. Bartoszewska, K. Przysucha, K. Bejmert, G. Dębski, Warszawa 2013, s. 51–59.

³ *Ibidem*.

zacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej k.r.o.). Nowelizacja ta dotyczyła art. 112 k.r.o. w sprawie zakazu umieszczania dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców wyłącznie z powodu ubóstwa⁴. Powyższą zmianę dokonano z uwagi na niezgodność jej treści z art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Mianowicie sama Konstytucja w wspomnianym artykule stanowi o zasadach ochrony rodziny i jednoznacznie stwierdza, że „małżeństwo jako związek mężczyzny i kobiety, rodzina, macierzyństwo, rodzicielstwo znajdują się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej”⁵. Prawo rodzinne i opiekuńcze stało się znacznie bardziej przychylne wobec szeroko pojętego dobra dziecka. Stąd troska o dziecko i rodzinę w Polsce jest priorytetem. Dlatego rola instytucji kościelnych i innych związków wyznaniowych w Polsce ma doniosłe znaczenie (choćby na przykładzie województwa warmińsko – mazurskiego⁶).

Zarys historii wsparcia rodzin przez państwo

Każdy człowiek, w szczególności dziecko, wymaga szacunku i oczekuje troski i miłości od najbliższych lub po prostu od ludzi, którzy umieją dać miłość, poczucie wartości i bezpieczeństwa.

W okresie Polski Ludowej uznano, że pomoc społeczna nie powinna tylko przeciwdziałać skutkom złych warunków materialnych, lecz zakresem swoich działań objąć też ludzi chorych, niezdolnych do pracy. Różne akcje socjalne miały na celu opiekę nad matką i dzieckiem, organizację wczasów pracowniczych, działalność kulturalno – oświatową prowadzoną w świetlicach i klubach zakładowych. Rozwijające się duże zakłady przemysłowe przejmowały realizację usług socjalnych na rzecz swoich pracowników oraz emerytów i rencistów. Pełniły też funkcję wychowawczą i socjalną. Funkcja wychowawcza polegała na objęciu troską wychowawczą nowo zatrudnionych pracowników, podnoszeniu ich kwalifikacji. Natomiast funkcja socjalna miała polegać na pomocy w pozyskiwaniu lokali mieszkalnych, zapewnieniu młodzieży uczącej się miejsca czasowego pobytu (np. w internacie), umożliwieniu dostępu do stołówek i bufetów oraz dofinansowaniu do ośrodków wypoczynkowych i turystycznych. Funkcja ta polegała również na dostępie do domów kultury, klubów, świetlic, służby zdrowia, kolonii, żłobków i przedszkoli, propagowania sportu. Podstawą prawną tych działań była uchwała Rady Ministrów z 1963 roku⁷.

⁴ Ustawa z 18 marca 2016 roku, o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2016 r., poz. 406).

⁵ Art. 18 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. Nr 78, poz. 483).

⁶ J. Krzywkowska, A. Bitowt, *Rola kościołów i innych związków wyznaniowych w umacnianiu rodziny na obszarze województwa warmińsko – mazurskiego*, [w] *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie człowiekowi*, (red.) W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Mięka, Kraków 2014, s. 145–157.

⁷ <http://www.mopr.torun.pl/index.php/historia-pomocy-spoecznej/14-polska-ludowa> (dostęp: 28.04.2020).

Z kolei ośrodki pomocy społecznej działały na podstawie uchwały rad gminy, które nadawały im statut i przekazywały w zarząd określone mienie (podmiot ten nie ma osobowości prawnej, działa jako gminna jednostka organizacyjna tworzona na podstawie art. 9 ust. 1 ustawy z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, posiada status jednostki budżetowej⁸).

W wielu rodzinach panowała nieudolność i alkoholizm. Takie rodziny objęte były szczególną pomocą pedagoga, kuratora. Nauczyciele często poświęcali czas poza zajęciami na pomoc w zrozumieniu programu (nieodpłatnie, co należy podkreślić). Zwłaszcza dotyczyło to szkół podstawowych. Większość młodzieży pochodziła z rodzin biednych i kontynuowała dalszą naukę w zasadniczych szkołach zawodowych, po ukończeniu których szybko zdobywała przygotowanie do zawodu, gdyż rodzinę często nie stać był na kształcenie. Dzieci ze szkół podstawowych miały dofinansowania m.in. do wycieczek, zakupu książek, obiadów. Odbywało się to tak, że nikt z nieupoważnionych nie znał sytuacji danego dziecka, zatem nie było ono dyskryminowane. I to była wielka zaleta. Obecność pedagoga i pracownika socjalnego była ofiarna i skuteczna.

Świetlice, nie tylko szkolne, ale i środowiskowe, działały ofiarnie, pomagając w lekcjach, przygotowując posiłki podwieczorkowe. Na szeroką skalę działały (i nadal działają) również Caritas diecezjalne.

Zarówno instytucje państwowe, jak i kościelne ofiarowały i wciąż ofiarują różnorodną pomoc, np. paczki świąteczne dla biednych. Powstają banki żywności, gdzie każdy może podzielić się z innymi pożywieniem, składając je w odpowiednie miejsce. Osoby potrzebujące jak dawniej otrzymują zapomogi. Do dziś działają dopłaty do posiłków dla uczniów i osób starszych. Prężnie działające Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej kontynuuje formy pomocowe dla rodzin, dzieci, osób w wieku emerytalnym. Dużo dzieje się na rzecz osób niepełnosprawnych fizycznie i psychicznie. Rząd wprowadza coraz nowe przedsięwzięcia (ustawy) z programami dla osób niepełnosprawnych.

Opis najistotniejszych programów społecznych

Z uwagi na bardzo duże potrzeby społeczeństwa w kwestii pomocowych i wspierających, obecny rząd kontynuuje swe deklaracje i tworzy programy pomocowe, które służą potrzebującym i każdemu obywatelowi, m.in. są to programy:

⁸ Ustawa z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 713); https://pl.wikipedia.org/wiki/O%C5%9Brodek_pomocy_spo%C5%82ecznejj (dostęp: 28.04.2020).

1. Program „Program Rodzina 500 Plus”

W lutym 2016 roku uchwalono ustawę o pomocy państwa w wychowaniu dzieci⁹. Dotyczy ona programu „Rodzina 500 Plus”, dzięki któremu państwo wypłacało na drugie i kolejne dziecko co miesiąc 500 zł niezależnie od dochodów; na pierwsze dziecko, gdy został spełniony obowiązek niskich dochodów. Ustawa ta w 2019 roku została zmieniona. Zmiana polegała na tym, że iż od 1 lipca 2019 roku zostało zniesione ograniczenie co do dochodu i od tego czasu świadczenie jest wypłacane w wysokości 500 zł miesięcznie na każde dziecko¹⁰. Rodziny dzięki temu programowi stają się dowartościowane, odzyskują wiarę oraz zaufanie do ludzi i w ten sposób mają wyrównane szanse na godne życie. Chodzi np. o zabezpieczenie dzieci w lepsze ubrania, zakup potrzebnych leków czy sprzętu sportowego, zapewnienie pełnego posiłku, zorganizowanie wyjazdu wakacyjnego. Ogólnie program ten ma pomóc finansowo rodzinie.

W przypadku rodzin dysfunkcyjnych, czyli takich w których występują trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczej, otrzymują one wsparcie odpowiednio od wójta, burmistrza, prezydenta miasta – w zależności od wielkości gminy lub miasta. Rodzina otrzymuje też wsparcie od instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny. Rodzina może też liczyć na pomoc w formie asystenta rodziny. To osoba, która nie jest opiekunem, lecz osobą edukacyjną dla rodziny. Przez pewien czas towarzyszy i wspiera rodzinę z dziećmi, aby w przyszłości rodzina samodzielnie potrafiła pokonać trudności życiowe, zwłaszcza dotyczące opieki i wychowania potomstwa oraz stworzenia im optymalnych warunków do prawidłowego rozwoju¹¹. Zadaniem asystenta jest wsparcie i pedagogizacja rodziny z elementami terapii i pracy socjalnej w domu rodziny¹².

Jeśli rodzina jest niewydolna wychowawczo i ma odebrane prawa rodzicielskie, dziecko może zostać umieszczone w rodzinie zastępczej lub oddane do adopcji. Dziecko w rodzinie zastępczej ma zapewnioną opiekę na określony czas¹³.

2. Program „Bez PIT dla młodych” oraz obniżka stawki podatku dochodowego

Warta uwagi jest jedna z najnowszych propozycji rządu. Mianowicie na początku 2019 r. premier Mateusz Morawiecki na konwencji partii Prawo i Sprawiedliwość ogłosił rządowy program „Bez PIT dla młodych”. Celem tego

⁹ Ustawa z 11 lutego 2016 roku o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r., poz. 2407).

¹⁰ Ibidem.

¹¹ I. Krasiejko, *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Warszawa 2016, s. 11.

¹² Ibidem, s. 14.

¹³ Ustawa z 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2018 r., poz. 998, z późn. zm.); <https://www.gov.pl/web/rodzina/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem> (dostęp: 29.09.2019).

programu jest m.in. zwolnienie z podatku PIT osób do 26 roku życia oraz obniżenie stawki podatkowej. Ustawa ta pozwala ludziom młodym m.in. na rozwój własnej działalności, zmniejszając koszty jej prowadzenia¹⁴. Przepisy te obowiązują od października 2019 roku. Kolejnym dobrym rozwiązaniem dotyczącym wszystkich podatników według skali podatkowej było obniżenie stawki podatku dochodowego z 18% do 17%. Taka zmiana spowodowała korzyści dla pracownika, m.in. zwiększenie kosztów uzyskania przychodów oraz obniżenie kosztów pracy w przypadku pracowników na etacie¹⁵. Celem rządu jest też coroczne podnoszenie pensji minimalnej.

3. Program dla dużych rodzin

Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej pomyślało także o dużych rodzinach, czyli takich, gdzie jest więcej niż troje dzieci. Dlatego 5 grudnia 2014 roku uchwalono ustawę o Karcie Dużej Rodziny. Wprowadza ona system zniżek i dodatkowych uprawnień dla rodzin wielodzietnych. Karta Dużej Rodziny funkcjonuje zarówno w instytucjach publicznych, jak i prywatnych firmach. Celem takiej karty jest wspieranie rodzin wielodzietnych co pozwala im na uzyskiwanie przywilejów i uprawnień poprzez rabaty na różnego rodzaju formy egzystencjalne, np. tańsze przejazdy komunikacją miejską, korzystanie z basenów, muzeów¹⁶.

Należy wspomnieć o takich formach pomocy, jaką udzielają ośrodki pomocy społecznej jak np. dopłata do czynszu dla osób o niskich dochodach. Na obszarach wiejskich rolnicy także otrzymują dopłaty do rozwijania swojej działalności rolniczej lub jej przekształcania. Nie można też pominąć wkładu pomocy samorządowców, bo to od nich zależą wszelkie dopłaty lokalne, np. dopłaty za przewóz osób, wstęp na basen¹⁷.

4. Świadczenia rodzinne

Świadczenia rodzinne to zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, świadczenia opiekuńcze (zasiłek pielęgnacyjny, świadczenia pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy), zasiłek dla opiekuna (jako świadczenie będące wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 5 grudnia 2013 roku). Osoba mająca prawo do zasiłku rodzinnego, który jest uzależniony m.in. od kryterium

¹⁴ Ustawa z 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1387).

¹⁵ <https://strefabiznesu.pl/rewolucja-w-podatkach-2019-zwolnienie-z-podatku-dla-mlodych-nizsza-stawka-wyzsze-limity-kosztow-kto-zyska-ile-kiedy-18-maja/ar/c3-14055927> (dostęp: 29.09.2019).

¹⁶ Ustawa z 5 grudnia 2014 roku o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. z 2017 r., poz. 1832); <https://obywatel.gov.pl/zasilki-i-pomoc-finansowa/karta-duzej-rodziny-jak-zdobyc> (dostęp: 29.09.2019).

¹⁷ J. Krzywkowska, A. Bitowt, *Współpraca Państwa Polskiego i wybranych kościołów w zakresie wdrażania działań na rzecz polityki prorodzinnej*, [w] *Polityka wyznaniowa a prawo III Rzeczypospolitej*, (red.) M. Skwarzyński, P. Streczkowski, Lublin 2016, s. 251 – 264.

dochodowego, może ubiegać się o zasiłek z tytułu urodzenia się dziecka, opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego, samotnego wychowania dziecka, wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania, rozpoczęcia przez dziecko roku szkolnego¹⁸.

5. Program dla osób niepełnosprawnych i z zaburzeniami psychicznymi

Programy rządu są ukierunkowane na wspieranie rodzin, zwłaszcza biednych, i takich, w której są osoby chore lub niepełnosprawne. Z programów społecznych i socjalnych korzystają osoby opiekujące się osobami z zaburzeniami psychicznymi. Obecnie problem zaburzeń psychicznych obejmuje coraz szerszy krąg ludzi, którzy wymagają pomocy specjalistów: psychiatrów, psychologów, psychoterapeutów. Owi specjaliści przychodzą z pomocą, by przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu osób z zaburzeniami. Instytucje organizują różnego rodzaju zajęcia prowadzone w większości przez wolontariuszy, których celem jest pomoc takim osobom, by wróciły do życia w społeczeństwie i normalnego funkcjonowania. Coraz bardziej powszechne jest zjawisko depresji. Podstawowa opieka zdrowotna jest dostępna dla każdego. O ochronie zdrowia psychicznego stanowi ustawa z 19 sierpnia 1994 roku. Jedną z najnowszych nowelizacji tej ustawy była zmiana w styczniu 2018 roku dotycząca poprawy sytuacji osób ubezwłasnowolnionych, zgodnie z postulatami Rzecznika Praw Obywatelskich¹⁹.

Rząd uruchomił dotacje opiekuńcze dla osób zajmujących się osobami niepełnosprawnymi, a sejm uchwalił ustawę wprowadzającą szczególne uprawnienia w dostępie do świadczeń opieki zdrowotnej dla osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności²⁰. Takie osoby uzyskały duże przywileje do korzystania z opieki medycznej w pierwszej kolejności, np. maksymalnie 7-dniowy czas oczekiwania na wizytę u lekarza specjalisty. Rodzina z osobą niepełnosprawną otrzymuje zwrot kosztów za sprzęt rehabilitacyjny oraz środki higieniczne, np. pampersy, pieluchomajtki. Można także ubiegać się o dopłatę do wózka inwalidzkiego. Rozdzielaniem tego typu świadczenia zajmują się ośrodki pomocy społecznej. Pomagają także w dofinansowaniu do opłat za mieszkania tym rodzinom, których sytuacja materialna jest trudna.

¹⁸ Ustawa z 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2220); <https://www.gov.pl/web/rodzina/wiadczenia-rodzinne>.

¹⁹ Ustawa z 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2018 r., poz. 1878).

²⁰ Ustawa z 9 maja 2018 roku o szczególnych rozwiązaniach wspierających osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności (Dz.U. z 2018 r., poz. 932).

Należy też wspomnieć, że Ministerstwo Sportu i Turystyki dofinansowuje m.in. sportowców niepełnosprawnych fizycznie, paraolimpijczyków, którzy wykazują zaangażowanie i mają osiągnięcia w sporcie mimo niepełnosprawności. To jest sposób na wyrównywanie szans dla osób niepełnosprawnych, dla których stanowi to wielką szansę na kształcenie w dziedzinie sportu, ale i zdobywanie osiągnięć i sukcesów. Ustawa, która dotyczy programu solidarnościowego i utworzenia solidarnościowego funduszu wsparcia osób niepełnosprawnych, weszła ona w życie 1 stycznia 2019 roku. Celem funduszu jest wsparcie zawodowe, społeczne, zdrowotne osób niepełnosprawnych²¹. Zgodnie z art. 68 Konstytucji RP, każdy człowiek ma prawo do ochrony zdrowia niezależnie od sytuacji materialnej. Władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych²².

6. Programy dotyczące zwalczania problemu przemocy w rodzinie

Problem przemocy w rodzinie istniał od zawsze. Już w 1995 roku z inicjatywy Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) powstało Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”. Początkowo pogotowie istniało w strukturze ww. agencji w ramach działu bezpieczeństwa, potem zostało przekształcone w jedno z zadań zleczonych przez PARPA organizacjom pozarządowym wyłanianym na zasadzie konkursu. Osoba zgłaszająca problem uzyskuje wszelką darmową pomoc w zakresie medycznym, psychologicznym, prawnym²³.

Kolejnym krokiem było zastosowanie w 1997 roku w Warszawie pilotażowej inicjatywy „Niebieskiej Karty” poprzez stały nadzór policji i opieki społecznej. Takie rozwiązanie okazało się bardzo trafne dla rodzin dotkniętych tym problemem. Od tego czasu program „Niebieskiej Karty” zaczął obowiązywać w całym kraju. Taką „kartę” (czyli zgłoszenie o przemocy w rodzinie) może założyć Policja podczas interwencji, ośrodek pomocy społecznej oraz gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych. Dokument taki może być środkiem dowodowym w sądzie. W 2005 roku uchwalono ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Z uwagi na ogrom problemu przemocy i patologii w rodzinie sukcesywnie ustanawiane są programy dotyczące wspierania rodzin dotkniętych przemocą, uzależnieniami²⁴.

²¹ Ustawa z 23 października 2018 roku o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2192).

²² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 68.

²³ <https://www.niebieskalinia.pl/> (dostęp: 29.09.2019).

²⁴ Ustawa z 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1390); rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r., Nr 209 poz. 1245).

7. Działania wspierające osoby bezdomne i zmagające się z problemem alkoholowym

Obecnie duży nacisk kładzie się na edukację młodzieży na temat skutków stosowania przemocy. Dzieci wychowane w rodzinie dysfunkcyjnej nie mają wiary w siebie, brak im poczucia bezpieczeństwa, czują się gorsze. Takie rodziny borykają się także z problemem biedy. Dziecko wychowywane w takiej rodzinie ma wypaczoną osobowość (mimo wielu cech pozytywnych swego charakteru), nie może rozwijać własnych talentów z uwagi na bezradność rodziców i brak możliwości finansowych.

Często skutkiem biedy i wszelkich problemów jest alkohol, który często prowadzi do bezdomności. Stąd powstał program wspierający rozwiązywanie problemów bezdomności. Program „Pokonać bezdomność” ma na celu przeciwdziałanie i inspirowanie działań w celu zapobiegania bezdomności. W ramach programu wyznaczone są cztery moduły z celami szczegółowymi: 1) profilaktyka, 2) aktywizacja, 3) infrastruktura, 4) innowacyjność. Państwo polskie bardzo stara się, by żaden obywatel nie był pozbawiony dachu nad głową. Instytucje pomagają w znalezieniu pracy, następnie niosą pomoc w zagospodarowaniu się. Są także programy telewizyjne poświęcone temu problemowi. Zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, obowiązek udzielania schronienia, zapewnienia posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym należy do zadań własnych gmin. Program ma charakter uzupełniający wobec ustawowych obowiązków samorządów gmin w zakresie przeciwdziałania bezdomności, a także charakter wspierający działalność podmiotów uprawnionych, funkcjonujących w obszarze pomocy społecznej, o których mowa w art. 25 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej²⁵.

Jedną z form wsparcia dla osób uzależnionych od alkoholu są grupy AA. Alkoholicy pracują na rzecz innych, w tym osób biednych, chorych (m.in. pracują w domach opieki społecznej, placówkach dla osób upośledzonych).

8. Program pomocy prawnej

Z uwagi na niezliczone potrzeby społeczne w zakresie prawa, które dla wielu osób są ograniczone ze względów finansowych, państwo wyszło z inicjatywą zorganizowania punktów darmowej pomocy prawnej. Na terenie kraju powstało ponad 1500 takich punktów. Porad prawnych udzielają wykwalifikowani prawnicy, głównie adwokaci oraz radcowie prawni²⁶. To i tak mała liczba w porównaniu do potrzeb społecznych, dlatego funkcjonują też poradnie prawne przy wydziałach prawa wielu uniwersytetów, które są obsługiwane przez studentów pod nadzorem wykładowców. W ramach pomocy prawnej aktywne są także organizacje pozarządowe.

²⁵ Ustawa z 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1508); <https://www.gov.pl/web/rodzina/pokonac-bezdomnosc> (dostęp: 29.09.2019).

²⁶ <https://www.darmowapomocprawnna.ms.gov.pl/> (dostęp: 29.09.2019).

Pomoc prawną w sprawach wyjątkowych oferuje także Kancelaria Prezydenta RP.

9. Program alimentacyjny

Obecny rząd duży naciska kładzie na osoby uprawnione do alimentów, w szczególności dzieci oraz osoby chore. Planowane jest wprowadzenie tzw. alimentów natychmiastowych. Jest to pomysł rządu, który będzie dużym wsparciem dla rodziców, którzy miesiącami muszą czekać na przyznanie alimentów. Proces dochodzenia alimentów w sądach będzie bardzo uproszczony. Ma być to postępowanie nakazowo alimentacyjne. Wniosek ma być składany na formularzach urzędowych, a świadczenia będą miały z góry ustaloną kwotę. Oczywiście będzie istniała możliwość dochodzenia alimentów drogą tradycyjną. Obecnie bardzo dużo dłużników nie płaci alimentów. W ich „zastępstwie” dokonuje tego fundusz alimentacyjny. Poprzez zaostrzenie przepisów udaje się coraz więcej pozyskiwać owe długi dla funduszu alimentacyjnego. Osobie nieplacącej alimentów grozi odpowiedzialność karna z art. 209 Kodeksu karnego. Taka osoba zostaje wpisana do Krajowego Rejestru Dłużników²⁷.

10. Program „Dobry start”

30 maja 2018 roku uchwalono rozporządzenie Rady Ministrów dotyczące programu społecznego „Dobry start”, czyli wsparcie co roku jednorazową kwotą 300 zł dzieci i młodzieży uczących się. Dotyczy on młodzieży szkolnej do 20 roku życia lub do 24 roku życia (jeśli osoba ma orzeczenie o stopniu niepełnosprawności umiarkowanej lub znacznej i wymaga kształcenia specjalnego, zajęć rewalidacyjno – wychowawczych²⁸.

11. Program „Maluch Plus”

Z inicjatywy Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej powstał program „Maluch Plus”. Ten program nie wspiera bezpośrednio rodzin, ale instytucje opiekujące się dziećmi do 3 roku życia. Celem programu jest zwiększenie dostępności terytorialnej i finansowej miejsc opieki w żłobkach, klubach dziecięcych i u dziennych opiekunów²⁹.

²⁷ <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1402381,pozew-o-alimenty-natychmiastowe.html> (dostęp: 29.09.2019).

²⁸ Uchwała nr 80 Rady Ministrów z 30 maja 2018 roku w sprawie ustanowienia rządowego programu „Dobry start” (M.P. z 2018 r., poz. 514); rozporządzenie Rady Ministrów z 30 maja 2018 roku w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz.U. z 2018 r., poz. 1061).

²⁹ Ustawa z 4 lutego 2011 roku o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2019 r., poz. 409); <https://www.gov.pl/web/rodzina/programy-i-projekty-program-maluch> (dostęp: 29.09.2019).

12. Program „Mama 4 Plus”

Kolejny program, „Mama 4 Plus”, to rodzicielskie nieskładkowe świadczenie uzupełniające, finansowane przez budżet państwa dla matek, które wychowały minimum czworo dzieci. Kobieta spełniająca to kryterium po uzyskaniu wieku emerytalnego może wystąpić o świadczenie „Mama 4 Plus” niezależnie od przepracowanych lat, które jest równe najniższej emeryturze, czyli 1100 zł brutto. Jednakże jeśli osoba ma prawo do innego świadczenia emerytalnego lub rentowego niższego, wtedy może wystąpić o uzupełnienie tej kwoty do wysokości owego 1100 zł³⁰.

13. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020

Rządowy program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 jest przedsięwzięciem kompleksowym, uwzględniającym obszary i kierunki wsparcia umożliwiające osiągnięcie poprawy jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną. Konkretna działalność polega na:

a) edukacja osób starszych (15% alokacji środków) – obejmuje działania mające na celu rozwój oferty edukacyjnej skierowanej do osób starszych oraz przeciwdziałania e wykluczeniu wśród osób starszych,

b) aktywności społecznej promującej integrację wewnątrz międzypokoleniową (25% alokacji środków) – zakłada rozwój różnych form aktywności osób starszych przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury społecznej (np. biblioteki publiczne, domy kultury) oraz włączenie do wspólnych działań młodszego pokolenia,

c) partycypacji społecznej osób starszych (20% alokacji środków) – realizacja działań na rzecz zwiększenia udziału osób starszych w życiu publicznym, społecznym, gospodarczym, kulturalnym i politycznym, przyczyniając się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego,

d) usługach społecznych dla osób starszych (40% alokacji środków) – zakłada realizację działań służących rozwojowi różnych form wsparcia poprzez zwiększenie dostępności i podniesienie jakości usług społecznych dla osób starszych³¹.

³⁰ Ustawa z 31 stycznia 2019 roku o rodzicielskim świadczeniu uzupełniającym (Dz.U. z 2019 r., poz. 303); <https://www.gov.pl/web/rodzina/mama-4-plus-rodzicielskie-swiadczenie-uzupelniajace> (dostęp: 29.09.2019).

³¹ Uchwała nr 237 Rady Ministrów z 24 grudnia 2013 roku w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 [akt nieobowiązujący] (M. P. z 2014 r., poz. 52); <https://www.gov.pl/web/rodzina/rzadowy-program-na-rzecz-aktywnosci-spoecznej-osob-starszych-na-lata-20142020> (dostęp: 29.09.2019).

14. Program „Wieloletni Senior Plus” na lata 2015–2020 (dawniej program „Senior – WIGOR”)

Od roku 2015 Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej realizuje program „Wieloletni Senior Plus” na lata 2015–2020 skierowany do jednostek samorządu terytorialnego (wcześniej program „Senior – WIGOR”). Celem programu jest zwiększenie aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym seniorów poprzez rozbudowę infrastruktury ośrodków wsparcia w środowisku lokalnym oraz zwiększenie miejsc w placówkach „Senior Plus” przy dofinansowaniu działań jednostek samorządu w rozwoju na ich terenie sieci dziennych domów „Senior Plus” i klubów „Senior Plus”. W ramach programu uprawnione podmioty, w trybie otwartego konkursu ofert, mogą ubiegać się o pozyskanie środków finansowych przeznaczonych na:

- a) jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki w wysokości do 80% całkowitego kosztu realizacji zadania,
- b) zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek (dofinansowanie z budżetu państwa w każdym roku kalendarzowym).

Działalność dziennych domów „Senior Plus” polega na realizacji podstawowych usług mających na celu udzielanie pomocy w czynnościach dnia codziennego, zapewnienie jednego posiłku oraz innych usług wspomagających, takich jak socjalne, edukacyjne, kulturalno – oświatowe, aktywności ruchowej lub kinezyterapii, sportowo – rekreacyjne, aktywizujące społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy), terapii zajęciowej³².

15. Program „Opieka 75 Plus”

Program „Opieka 75 Plus” to program Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Realizowany jest od stycznia 2018 roku przez samorządy i polega na świadczeniu usług opiekuńczych dla seniorów w miejscach zamieszkania. Jest adresowany do gmin miejskich, wiejskich, miejsko – wiejskich do 60 tys. mieszkańców, które realizują usługi opiekuńcze samodzielnie. Strategicznym celem programu jest poprawa dostępności do usług opiekuńczych (w tym specjalistycznych) dla osób w wieku 75 lat i więcej. Samorządy mogą uzyskać dofinansowanie do 50% przewidywanych kosztów realizacji zadania. W 2019 roku program był realizowany w rozszerzonej formie, tj. skierowany nie tylko do osób samotnych w wieku 75 lat i więcej, ale także do osób pozostających w rodzinach.

³² Uchwała 157 Rady Ministrów z 20 grudnia 2016 roku zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Senior – WIGOR” na lata 2015–2020 (M. P. z 2016 r., poz. 1254); <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-wieloletni-senior-plus-na-lata-2015-2020> (dostęp: 29.09.2019).

Ponadto z programu mogą skorzystać także te gminy, które realizują usługi opiekuńcze poprzez spółdzielnie socjalne osób prawnych, których założycielami są jednostki samorządu terytorialnego³³.

16. Program „Emerytura Plus”

Jednorazowy program „Emerytura Plus” to świadczenia pieniężne dla emerytów i rencistów oraz osób pobierających świadczenia i zasiłki przedemerytalne oraz świadczenia kompensacyjne. W maju 2019 roku ok. 9,72 miliona osób pobierających emerytury i renty otrzymało takie świadczenie pieniężne. Wynosiło ono 1100 zł brutto (ok. 888 zł netto)³⁴.

Z uwagi na wielość i różnorodność programów dla osób starszych również w komunikacji miejskiej i dalekobieżnej obowiązują zniżki za przejazdy dla osób po 60 roku życia.

17. Program „Za życiem”

Pomoc i wsparcie każdego człowieka już od czasu ciąży kobiety jest wyrażony w programie „Za życiem”, który istnieje od 4 listopada 2016 roku dzięki uchwale sejmu. Program ten wspiera rodziny i pomaga kobietom w ciąży. Reguluje w sposób kompleksowy wsparcie kobiety w ciąży ze szczególnym uwzględnieniem kobiet z ciążą powikłaną oraz sytuacji niepowodzeń położniaczych, a także dzieci, u których zdiagnozowano ciężkie nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą im życiu, która powstała w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu³⁵.

18. Program „Zwiedzaj i pracuj”

Programy prorodzinne i socjalne są niezwykłą pomocą, która jest niezbędna dla poprawy bytu przeciętnego Polaka, ale głównie dla pomocy w rozwoju dzieci i młodzieży na szczeblu edukacyjnym, kulturowym. To szansa na pogłębianie wiedzy o świecie poprzez turystykę, na którą wiele osób nie stać z uwagi na koszty. Program „Zwiedzaj i pracuj” przeznaczony jest dla osób między 18 a 30 rokiem życia. Łączy alternatywę rocznego pobytu w innym kraju, który można poznać, i szansę na możliwość znalezienia w nim zatrudnienia³⁶.

³³ <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-opieka-75> (dostęp: 29.09.2019).

³⁴ Ustawa z 4 kwietnia 2019 roku o jednorazowym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów w 2019 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 743).

³⁵ Ustawa z 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. z 2019 r., poz. 473); <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-za-zyciem> (dostęp: 29.09.2019).

³⁶ <https://www.gov.pl/web/rodzina/program-zwiedzaj-i-pracuj> (dostęp: 29.09.2019).

Zakończenie

Polska od zawsze była krajem pomocowym, opiekuńczym. Szczególnie ostatnie lata wskazują na tendencję wzrostową wsparcia i pomocy rodzinom w różnych formach, najczęściej dofinansowań. Rząd dosyć często uchwała ustawy mające na celu pomoc i wyrównywanie szans dla każdego, kto tej pomocy potrzebuje. Dlatego miejskie ośrodki pomocy społecznej, centra pomocy rodzinie są coraz bardziej proszone o pomoc w pozyskaniu środków materialnych i finansowych, np. dopłat do czynszu. Ośrodki nie są w stanie zweryfikować prawdy na podstawie zaświadczeń i ewentualnie jednorazowego wywiadu. Czasami niewielki zasiłek pomaga, by osoby nie podejmowały pracy. Urzędy pracy mają dużo zarejestrowanych osób, które dzięki temu uzyskują ubezpieczenie zdrowotne a osoby uprawnione przez określony czas pobierają zasiłek. Również inne instytucje np. ośrodki pomocy społecznej udzielają zasiłków w różnych formach. Państwo rozkłada szeroki wachlarz pomocowy dla każdej grupy społecznej od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci. Warto zaznaczyć, że są to także różne ubezpieczenia, zasiłki pogrzebowe. Należy wspomnieć także o roli samorządów i innych instytucji kościelnych. To pierwsze ogniwa, na które może liczyć rodzina w każdych sytuacjach³⁷.

Bibliografia

Źródła

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. Nr 78, poz. 483).
Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 25 lutego 1964 roku (Dz.U. z 2017 r., poz. 682).
Ustawa z 18 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2016 r., poz. 406).
Ustawa z 11 lutego 2016 roku o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. z 2019 r., poz. 2407).
Ustawa z 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2018 r., poz. 998, z późn. zm.).
Ustawa z 5 grudnia 2014 roku o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. z 2017 r., poz. 1832).
Ustawa z 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2220).
Ustawa z 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2018 r., poz. 1878).
Ustawa z 9 maja 2018 roku o szczególnych rozwiązaniach wspierających osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności (Dz.U. z 2018 r., poz. 932).

³⁷ J. Krzywkowska, D. Daniluk, *Współdziałanie samorządów z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w realizacji polityki prorodzinnej na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego*, [w:] *Bariery, wyzwania i perspektywy przekształceń samorządu terytorialnego w Polsce*, (red.) S. Sagan, M Sitek, Józefów 2016, s. 267–290.

- Ustawa z 23 października 2018 roku o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 2192).
- Ustawa z 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1390).
- Ustawa z 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1508).
- Ustawa z 4 lutego 2011 roku o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2019 r., poz. 409).
- Ustawa z 31 stycznia 2019 roku o rodzicielskim świadczeniu uzupełniającym (Dz.U. z 2019 r., poz. 303).
- Ustawa z 4 kwietnia 2019 roku o jednorazowym świadczeniu pieniężnym dla emerytów i rencistów w 2019 roku (Dz.U. z 2019 r., poz. 743).
- Ustawa z 4 listopada 2016 roku o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz.U. z 2019 r., poz. 473).
- Ustawa z 8 marca 1999 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r., poz. 713).
- Ustawa z 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1387).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r., Nr 209, poz. 1245).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 maja 2018 roku w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu „Dobry start” (Dz.U. z 2018 r., poz. 1061).
- Uchwała nr 80 Rady Ministrów z 30 maja 2018 roku w sprawie ustanowienia rządowego programu „Dobry start” (M.P. z 2018 r., poz. 514).
- Uchwała nr 237 Rady Ministrów z 24 grudnia 2013 roku w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020 [akt nieobowiązujący] (M.P. z 2014 r., poz. 52).
- Uchwała 157 Rady Ministrów z 20 grudnia 2016 roku zmieniająca uchwałę w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Senior – WIGOR” na lata 2015–2020 (M.P. z 2016 r., poz. 1254).

Literatura

- Krasiejko I., *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Wyd. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016.
- Krzywkowska J., Bitowt A., *Rola kościołów i innych związków wyznaniowych w umacnianiu rodziny na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego*, [w:] *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie człowiekowi*, (red.) W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Mikula, Wyd. UJ, Kraków 2014.
- Krzywkowska J., Bitowt A., *Współpraca Państwa Polskiego i wybranych kościołów w zakresie wdrażania działań na rzecz polityki prorodzinnej*, [w:] *Polityka wyznaniowa a prawo III Rzeczypospolitej*, (red.) M. Skwarzyński, P. Steczkowski, Wyd. KUL, Lublin 2016.
- Krzywkowska J., Daniluk D., *Współdziałanie samorządów z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w realizacji polityki prorodzinnej na przykładzie województwa warmińsko – mazurskiego*, [w:] *Bariery, wyzwania i perspektywy przekształceń samorządu terytorialnego w Polsce*, (red.) S. Sagan, M. Sitek, Wyd. WSGE, Józefów 2016.

Krzywkowska J., Krzywkowska M., *Atrakcyjne formy wspierania wartości rodzinnych wspólnym zadaniem instytucji kościelnych i państwowych*, [w:] *Atrakcyjność: potrzeba czy zasada?*, (red.) A. Bartoszewska, K. Przysucha, K. Bejmert, G. Dębski, Wyd. Bartosz, Warszawa 2013.

Strony internetowe

<https://www.gov.pl/web/rodzina/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem>.

<https://strefabiznesu.pl/rewolucja-w-podatkach-2019-zwolnienie-z-podatku-dla-mlo-dych-nizsza-stawka-wyzsze-limity-kosztow-kto-zyska-ile-kiedy-18-maja/ar/c3-14055927>.

<https://obywatel.gov.pl/zasilki-i-pomoc-finansowa/karta-duzej-rodziny-jak-zdobyc>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/wiadczenia-rodzinne>.

<https://www.niebieskaLinia.pl/>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/pokonac-bezdomnosc>.

<https://www.darmowapomocprawna.ms.gov.pl/>.

<https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1402381,pozew-o-alimenty-natychniastowe.html>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/mama-4-plus-rodzicielskie-swadczenie-uzupelniajace>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/rzadowy-program-na-rzecz-aktywnosci-spoecznej-osob-starszych-na-lata-20142020>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/program-wieloletni-senior-plus-na-lata-2015-2020>

<https://www.gov.pl/web/rodzina/program-opieka-75>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/program-za-zyciem>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/program-zwiedzaj-i-pracuj>.

<https://www.gov.pl/web/rodzina/programy-i-projekty-program-maluch>.

Social programs supporting the family

The latest 18 programs were discussed in the social programs: „Family 500 plus”. „Program without PIT” (people up to 26 years old). „Big Family Program”, Family benefits program: (care, due to childbirth, for single parents or children, addition to rehabilitation, education, parental benefit). Other programs concern mentally disturbed and disabled people. This program is being gradually expanded. Other programs address problems of domestic violence. Already in 1995 the „Blue Line” was created, in 1997 the „Blue Card”. Programs Supporting Homelessness and Alcohol. Legal Aid Program (over 1,500 legal aid points were established). The President of the Republic of Poland himself included his presidential office. Maintenance Program (immediate maintenance and tougher penalties). „The Good Start” Program (PLN 300 for each child starting a school year). Toddler plus program (supports institutions caring for children up to three years old). „Mama Plus” program (pension guarantees for mothers who raised a minimum of four children). And programs for the elderly: „Program for Social Activity of the Elderly for 2014–2020”.

„Multi-year Senior Plus” program for 2015–2020” (formerly Senior – WIGOR). „The 75 Plus” Care Program and the „Retirement Plus” Program (one-off cash benefit). Program for life (includes pregnant mothers, especially those at risk, and children in prenatal age). Program visit and work (young people can visit but also earn). It can be said that our state does everything to improve the existential existence of every Pole, so that everyone feels respected and has all rights guaranteed, that nobody is left without care and help when he needs it, when he is inept in life, sick or lonely. The current government is restoring jobs, raising wage rates, and providing full social security. He tries to make the law the same for everyone. Each commune or city supplements the services according to the needs occurring in this area.

Keywords: family support, social programs, family, support, Ministry of Labor and Social Policy, benefits, help the family, subsidies.